
**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Ρίζος Φώτιος

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Διοίκηση της Υγείας.

Πειραιάς, 2014

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Ρίζος Φώτιος, Α.Μ.: ΔΥ/1135

Επιβλέπουσα: Φαφαλιού Ειρήνη,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Διοίκηση της Υγείας.

Πειραιάς, 2014

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

UNIVERSITY of PIRAEUS

**DEPARTMENT of
ECONOMICS**

M.Sc. in Health Management

**CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND
HIGHER EDUCATION**

Rizos Fotios

Master Thesis submitted to the Department of Economics
of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements
for the degree of M.Sc. in Health Management

Piraeus, Greece, 2014

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Σε αυτούς που πίστεψαν και συνεχίζουν να πιστεύουν σε εμένα.

Στον Τάσο, την Αγγελική και την οικογένειά μου...

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους όσους συντέλεσαν για τη συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα. Φαφαλιού, που πίστεψε σε εμένα και μέσα από κλίμα συνεργασίας και αλληλοσεβασμού, σε συνδυασμό με τις εποικοδομητικές της συμβουλές, ήμουν σε θέση να διεκπεραιώσω την παρούσα εργασία.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Σημαντικοί Όροι: Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Βιωσιμότητα, Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) αποτελεί θέμα ζωτικής σημασίας, τόσο στον επιχειρηματικό όσο και στον ακαδημαϊκό χώρο. Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής είναι να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίον οι φοιτητές αντιλαμβάνονται την ΕΚΕ και την προστιθέμενη αξία που έχει για την προσωπική εξέλιξη της σταδιοδρομίας τους. Για το σκοπό αυτό, διεξάχθηκε έρευνα και διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο, απευθυνόμενο στους φοιτητές των ελληνικών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Τα ευρήματά μας, που προέρχονται από την έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του Απριλίου - Οκτωβρίου 2013, δείχνουν ότι υπάρχουν διαφορές στην αντίληψη της ΕΚΕ και την κατανόηση από την πλευρά των ερωτηθέντων φοιτητών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είχαν γνώση του πραγματικού νοήματος και του σκοπού της ΕΚΕ, μαζί με τα πιθανά οφέλη που προκύπτουν από την εφαρμογή της. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός ελληνικών Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχουν εισάγει μαθήματα σχετικά με την ΕΚΕ και την Επιχειρηματική Ηθική στο πρόγραμμα σπουδών τους και αυτό αποτελεί θετικό στοιχείο καθώς είναι το πρώτο βήμα, μεταξύ των πολλών, που πρέπει να γίνουν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Corporate social responsibility and higher education

Keywords: Corporate Social Responsibility, Sustainability, Higher Education Institutions

Abstract

Corporate Social Responsibility (CSR) has been a topic of vital importance over the last years. The purpose of this paper is to explore how students perceive CSR and value its application for their personal career development and the sustainability of their educational institution. To this end, we employed a questionnaire survey addressed to students from Greek Higher Education Institutions. Our findings, derived from the Field Research which was undertaken during April - October 2013, indicate that there are differences in CSR perception and understanding from the part of the surveyed students.

It is worth to mention that the majority of the participants had knowledge of the actual meaning and purpose of CSR, along with the potential benefits that arise from its implementation. Moreover, a great number of Greek Higher Educational Institution had implemented CSR or Business Ethics' subjects in their curriculum and this is only the first step among many that will come.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Κατάλογος Πινάκων

Κατάλογος Διαγραμμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ (ΕΚΕ)

1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Ιστορική αναδρομή ΕΚΕ	1
1.3 Κατηγοριοποίηση – Χαρτογράφηση θεωριών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	3
1.4 Ορισμός της ΕΚΕ	3
1.5 Σύγχρονες εξελίξεις που οδήγησαν στη δημιουργία της ΕΚΕ	5
1.6 Ανακεφαλαίωση	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή	7
2.2 Από την Επιχειρησιακή Ηθική στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	7
2.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Ακαδημαϊκά Ιδρύματα	9
2.4 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την ένταξη της ΕΚΕ στην εκπαίδευση	10
2.5 Η ενσωμάτωση της Ε.Κ.Ε. στις πολιτικές εκπαίδευσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	11
2.6 Η ενσωμάτωση των πολιτικών εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	15
2.7 Παράγοντες ώθησης της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην φιλοσοφία της ΕΚΕ	18
2.8 Αναγκαιότητα εκπαίδευσης των φοιτητών για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	20
2.9 Ενδεχόμενα οφέλη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	21

2.10 Αντίληψη Φοιτητών και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	22
2.11 Ανακεφαλαίωση	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΕ	
3.1 Εισαγωγή	25
3.2 Στρατηγικός σχεδιασμός της έρευνας	25
3.3 Στατιστική ανάλυση	26
3.4 Ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων	26
3.4.1. Δημογραφικά Στοιχεία	26
3.4.2. Πρώτη Επαφή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	31
3.4.3 Αντίληψη των φοιτητών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	38
3.5 Ανακεφαλαίωση	45
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α	47
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	61

Κατάλογος Πινάκων

3.1 Κατηγοριοποίηση ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού-δείγματος	45
3.2 Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού-δείγματος με κριτήριο το φύλο	46
3.3 Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού-δείγματος με κριτήριο το επάγγελμα	46
3.4 Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος με τον Φορέα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	47
3.5 Γνώση της έννοιας Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	49
3.6 Μέσο γνωστοποίησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	51
3.7 Η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης είναι σύγχρονη;	52
3.8 Έχετε διδαχθεί ποτέ κάποιο μάθημα αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ή την επιχειρησιακή ηθική;	52
3.9 Σας βοήθησε να κατανοήσετε την έννοια και το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;	53
3.10 Σημαντικότητα ύπαρξης μαθημάτων σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Επιχειρησιακή Ηθική	53
3.11 Διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς μέσω υιοθέτησης της ΕΚΕ από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	54
3.12 Σε ποιο βαθμό οι παρακάτω επιλογές αποδίδουν το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής συμπεριφοράς;	56
3.13 Ποιους από τους παρακάτω αφορά η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;	57
3.14 Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	58
3.15 Λόγοι υιοθέτησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	59
3.16 Προσωπικοί λόγοι όπου η ΕΚΕ αφορά τους φοιτητές	61
3.17 Τρόποι αλλαγής φιλοσοφίας των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην φιλοσοφία της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	62

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Κατάλογος Διαγραμμάτων

1.1 Διαγραμματική απεικόνιση των επιπέδων της ΕΚΕ σε μορφή πυραμίδας	22
3.1 Κατηγοριοποίηση ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού – δείγματος	45
3.2 Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος αναφορικά με τον Φορέα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης ανά ποσοστά	48
3.3 Γνώση της έννοιας Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	50
3.4 Μέσο γνωστοποίησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης	51
3.5 Σημαντικότητα ύπαρξης μαθημάτων σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Επιχειρησιακή Ηθική	54
3.6 Διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς μέσω υιοθέτησης της ΕΚΕ από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	55

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ (ΕΚΕ)

1.1 Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, οι αυξανόμενες πιέσεις των καταναλωτών, ώθησαν τις επιχειρήσεις να εφαρμόσουν έναν καινούργιο και πρωτοποριακό τρόπο διεξαγωγής των επιχειρησιακών τους συναλλαγών. Έναν νέο τρόπο που ξεπερνά τα όρια της δωρεάς και της φιλανθρωπίας του παρελθόντος και περιλαμβάνει την καθολική ευθύνη για το περιβάλλον, την εφαρμογή καλύτερων και πιο αποτελεσματικών εργασιακών πρακτικών, την υπεύθυνη φροντίδα και προάσπιση των τοπικών κοινοτήτων καθώς και την αναγνώριση πως η επιτυχία τους, δεν εξαρτάται μόνον από την τιμή ή την ποιότητα των προϊόντων τους αλλά και από το πώς συνολικά αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τους εργαζόμενους, την κοινότητα και γενικά τα ενδιαφερόμενα μέρη καθώς επίσης και με τον τρόπο που αντιμετωπίζουν το περιβάλλον. Αυτή η προσέγγιση, έγινε γνωστή ως Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.).

Μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων και οργανισμών παγκοσμίως έχει ενστερνιστεί την έννοια και το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης κατά την δραστηριοποίησή τους για ποικίλους λόγους. Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι η έννοια της ΕΚΕ πηγάζει από πολύ παλιά και κατά το πέρασ των χρόνων μετονομάστηκε στον σημερινό όρο. Ένα θέμα διαφωνίας τους είναι το ακριβές νόημα και περιεχόμενο του όρου διότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την ΕΚΕ.

Σκοπός του πρώτου κεφαλαίου της παρούσας εργασίας είναι να περιγραφεί η ιστορική διαδρομή της έννοιας της ΕΚΕ, η ανάλυση και ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου καθώς και να παρουσιαστεί ο πιο ευρέως αποδεκτός και χρησιμοποιούμενος ορισμός για την ΕΚΕ.

1.2 Ιστορική αναδρομή της ΕΚΕ

Παρά το γεγονός πως ο όρος Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι σύγχρονος (βλέπε για παράδειγμα, Mueller (2009), Smith (2003), Carroll (1991), Fitch (1976), Garriga and Melle, (2004), Sohn (1982), Gray (2001), Rahman and Momin, (2009), Gray

(2002), Mathews (1997), Owen (2008), Parker (2005)), το περιεχόμενό του χρονολογείται πολύ παλιά. Οι ρίζες της εταιρικής ευθύνης των επιχειρήσεων υπολογίζονται στα βάθη των χρόνων. Η εταιρική ευθύνη είναι διάχυτη μέσα στους αιώνες και πήρε διάφορες μορφές και ονομασίες όπως δωρεά, χορηγία, φιλανθρωπία και συνεργασία.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τον 19ο αιώνα, όπου έγινε η μετάβαση από τη γεωργική περίοδο στη βιομηχανική περίοδο, εξελίχθηκαν στην Ευρώπη καθώς και στην Αμερική διάφορα κοινωνικά μοντέλα, στο πλαίσιο των οποίων οι επιχειρήσεις - οργανισμοί εξέφραζαν και διατύπωναν με διάφορους τρόπους την κοινωνική τους υπευθυνότητα. Αυτό γινόταν είτε με την προσφορά κατοικίας και τροφής στους εργαζομένους τους, είτε φροντίζοντας για αυτούς και τις οικογένειες τους (βλέπε για παράδειγμα, Mueller (2009)).

Ο Zenisek (1979) υποστηρίζει ότι με τον ερχομό όμως του 20ου αιώνα, την καθιέρωση των νομικών πλαισίων λειτουργίας των επιχειρήσεων και την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, ιδιαίτερα μετά την κρίση του 1929, το πνεύμα της δωρεάς και της φιλανθρωπίας, παραχώρησε τη θέση του σε εκτεταμένες νομικές, συμβουλευτικές και οργανωτικές δομές. Όμως, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τη ραγδαία βιομηχανική εξέλιξη και την ανάδειξη των πολυεθνικών εταιρειών, η αυξανόμενη αντίδρασή τους στην παγκόσμια οικονομία και η επικράτηση του επιχειρηματικού μοντέλου, λέει ότι αποκλειστική ευθύνη των επιχειρήσεων είναι η παραγωγή πλούτου για τους ιδιώτες και τους μετόχους. Η φράση του Mueller (2009) “Η δουλειά των επιχειρήσεων είναι η επιχειρηματική δραστηριότητα” έφερε πάλι στην επιφάνεια το ερώτημα των σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, από το τέλος του ψυχρού πολέμου, έχει επικρατήσει στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου, η οικονομία της αγοράς. Αυτή η κατάσταση δημιούργησε νέες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις αλλά δημιούργησε και την ανάγκη για αυτοπεριορισμό και κινητοποίηση της επιχειρηματικής κοινότητας προς όφελος της κοινωνικής σταθερότητας και της ευημερίας στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες.

Τέλος, το 1987, τα Ηνωμένα Έθνη δημοσίευσαν την έκθεση Brundland, η οποία τόνισε ότι η μακροπρόθεσμη οικονομική ανακωχή, ο πόλεμος κατά της φτώχειας και η αποτελεσματική διαχείριση του περιβάλλοντος, συμπορεύονται. Επίσης, σε αυτήν την έκθεση πρωτοεμφανίστηκε και η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης που σύντομα συνδέθηκε με την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

1.3 Εννοιολογικός προσδιορισμός της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Στις ημέρες μας, το νόημα καθώς και το περιεχόμενό της ΕΚΕ είναι περίπλοκο (βλέπε για παράδειγμα, Amaeshi and Adi (2007), Okoye (2007)) και της έχουν αποδώσει πολλά και διαφορετικά νοήματα και ορισμούς. Παρακάτω, παρουσιάζονται οι τρεις (3) όροι που προσδιορίζουν την ΕΚΕ και το νόημά της:

- ❖ Εταιρικός: Αφορά όλες τις επιχειρήσεις (για παράδειγμα εθνικές και πολυεθνικές)
- ❖ Κοινωνικός: Νοείται η κοινωνική πτυχή που καλείται να προστατεύσει το σύνολο των επιχειρήσεων, κατά την επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση
- ❖ Ευθύνη: Αφορά στις βασικές λειτουργίες και σκοπούς που θα πρέπει να εκπληρώσουν οι επιχειρήσεις στην κοινωνία

Οι παραπάνω όροι συνθέτουν την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

1.4 Κατηγοριοποίηση – Χαρτογράφηση θεωριών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για να χαρτογραφηθούν όλες οι θεωρίες όσον αφορά την ΕΚΕ. Όπως αναφέρει ο Carroll (1991, 1999) ο ρόλος των επιχειρήσεων σήμερα πρέπει να έχει 4 διαστάσεις. Την οικονομική, την νομική, την ηθική και την φιλανθρωπική διάσταση. Σύμφωνα με τον Lathos (2001), η ΕΚΕ διαχωρίζεται σε τρεις (3) διαστάσεις: την ηθική, την αλτρουιστική και την στρατηγική. Επίσης, όπως αναφέρει ο Windsor (2006) η ευθύνη των επιχειρήσεων διαχωρίζεται σε ηθική, οικονομική και κοινωνική ευθύνη.

Όμως, ο πιο διαδεδομένος και σαφής διαχωρισμός είναι αυτός των Carroll (1999) και Whetten *et. al.* (2002), που χωρίζουν την ΕΚΕ σε πέντε (5) διαστάσεις: την οικονομική, την νομική, την ηθική, την περιβαλλοντική και την κοινωνική διάσταση.

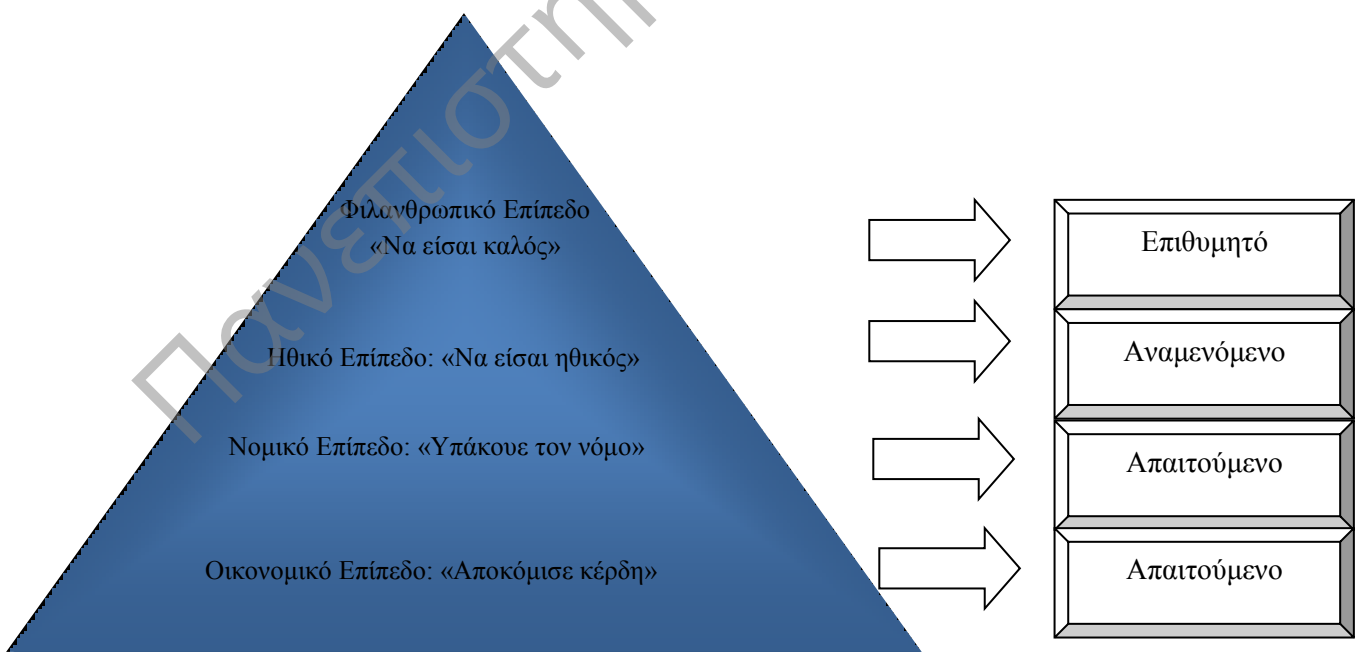
1.5 Ορισμός της ΕΚΕ

Υπάρχουν πληθώρα ορισμοί αναφορικά με την ΕΚΕ (βλέπε για παράδειγμα, Marrewijk (2003)) και συχνά πολλοί από αυτούς είναι αντιφατικοί απέναντι σε ορισμένα θέματα. Αυτό το γεγονός, έχει ως αποτέλεσμα να αποτρέψει την εξέλιξη και την υλοποίηση της ΕΚΕ.

Το πρωταρχικό και κυρίαρχο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ΕΚΕ, παρόλο που είναι ευρέως αποδεκτή, είναι η έλλειψη μιας κοινής κανονιστικής βάσης, στηριζόμενη στις πρακτικές ΕΚΕ (βλέπε για παράδειγμα, Palazzo and Scherer (2007)). Σύμφωνα με τον Okoye (2009), αυτό συνδέεται με την απουσία ενός παγκόσμιου αποδεκτού ορισμού της ΕΚΕ.

Υπάρχουν πολλές και εκτενείς θεωρίες για το τί θα έπρεπε να σημαίνει ΕΚΕ. Με διαφορά όμως, η πιο διαδεδομένη και αποδεκτή προσέγγιση της ΕΚΕ είναι αυτή του Carroll (1999), η οποία παρουσιάζει τα επίπεδα της ΕΚΕ σε μορφή πυραμίδας.

Ο ορισμός του Carroll αναφέρει 4 πτυχές της ΕΚΕ, οι οποίες είναι η οικονομική, η νομική, η ηθική και η φιλανθρωπική πτυχή. Πιο αναλυτικά, η οικονομική πτυχή αναφέρεται στην υποχρέωση της επιχείρησης για μεγιστοποίηση των κερδών της. Η νομική πτυχή αναφέρεται στις νομικές υπευθυνότητες της επιχείρησης που απορρέουν από το θεσμικό πλαίσιο. Η ηθική πτυχή περιλαμβάνει τις υπευθυνότητες της επιχείρησης προς δραστηριοποίηση σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα και κανόνες. Τέλος, η φιλανθρωπική πτυχή είναι οι ενέργειες αυτές που αποσκοπούν στην ικανοποίηση των προσδοκιών της κοινωνίας και της σωστής διακυβέρνησης της επιχείρησης.

Πηγή: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000768139190005G>

Διάγραμμα 1.1

Διαγραμματική απεικόνιση των επιπέδων της ΕΚΕ σε μορφή πυραμίδας

Αυτή είναι η ολοκληρωμένη διατύπωση της ΕΚΕ, η οποία επιτρέπει να παρατηρήσουμε, εκτός από το οικονομικό επίπεδο, το νομικό, ηθικό και φιλανθρωπικό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001) πήρε και ενσωμάτωσε πολλά στοιχεία από τον ορισμό του Carroll, και όρισε την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ως “την έννοια σύμφωνα με την οποία οι επιχειρήσεις ενσωματώνουν σε εθελοντική βάση κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη”.

Το 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε έναν νέο ορισμό της ΕΚΕ και την ορίζει ως την “ευθύνη των επιχειρήσεων για τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία”. Προϋπόθεση για την εκπλήρωση αυτής της ευθύνης είναι ο σεβασμός της ισχύουσας νομοθεσίας και των συλλογικών συμφωνιών μεταξύ των κοινωνικών εταίρων. Για να ανταποκρίνονται πλήρως στην εταιρική κοινωνική ευθύνη τους, οι επιχειρήσεις πρέπει να καθιερώσουν διαδικασίες για την ένταξη των κοινωνικών, περιβαλλοντικών και δεοντολογικών πτυχών και των πτυχών των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των δικαιωμάτων του καταναλωτή, τόσο στην επιχειρηματική τους δραστηριότητα όσο και στη βασική στρατηγική τους σε στενή συνεργασία με τα ενδιαφερόμενα μέρη, με σκοπό:

- ❖ τη δημιουργία, στο μέγιστο βαθμό, κοινών αξιών για τους ιδιοκτήτες/μετόχους και για τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη και την κοινωνία στο σύνολό της
- ❖ τον εντοπισμό, την πρόληψη και τον περιορισμό των πιθανών δυσμενών συνεπειών τους.

Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να αναφέρουμε πως υπάρχουν διάφοροι ορισμοί για την ΕΚΕ. Στο παράρτημα της παρούσας διπλωματικής, παρατίθενται επιπλέον ορισμοί για την ΕΚΕ από διαδικτυακούς ιστότοπους, επιστημονικά βιβλία και περιοδικά.

1.6 Σύγχρονες εξελίξεις που οδήγησαν στη δημιουργία της ΕΚΕ

Υπάρχουν ορισμένα γεγονότα που έκαναν επίκαιρο το θέμα της κοινωνικής ευθύνης και δημιούργησαν το πλαίσιο, μέσα στο οποίο καλούνται σήμερα οι οργανισμοί να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες προσδοκίες όλων των ενδιαφερόμενων μερών απέναντι στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν και συμπεριφέρονται. Μερικά τέτοια γεγονότα είναι:

- ❖ Η παγκοσμιοποίηση και η απελευθέρωση των αγορών, με τα αμφισβητούμενα αποτελέσματά τους, μαζί με την αύξηση της ευαισθησίας σε θέματα προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

- ❖ Η αυξανόμενη αστικοποίηση των πληθυσμών ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες
- ❖ Η κοινωνία της γνώσης, της νέας τεχνολογίας και του πλουραλισμού της πληροφόρησης
- ❖ Η βιώσιμη ανάπτυξη που υποδηλώνει ότι η οικονομική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι οικολογικά ευαίσθητη και κοινωνικά δίκαιη.

1.7 Ανακεφαλαίωση

Παρότι στις μέρες μας, η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης έχει ενσωματωθεί στην λειτουργία και στην δραστηριοποίηση πολλών επιχειρήσεων σε εθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, παρατηρείται ότι η έννοια της ΕΚΕ προέρχεται από παλιότερα. Εν μέσω των πιέσεων, είτε από τους καταναλωτές είτε από το εκάστοτε θεσμικό πλαίσιο που επικρατεί στην χώρα δραστηριοποίησης ενός οργανισμού, οι επιχειρήσεις κατανόησαν ότι ο λόγος ύπαρξής τους δεν αφορά μόνο την οικονομική τους βιωσιμότητα αλλά και την αλληλεπίδραση που έχουν οι ενέργειές τους με το εξωτερικό περιβάλλον. Για αυτό το λόγο υιοθέτησαν την έννοια της ΕΚΕ στην λειτουργία τους. Μια έννοια με πολλές πτυχές και διαστάσεις όπως την οικονομική, την νομική, την ηθική και την φιλανθρωπική διάσταση.

Σήμερα, δεν υπάρχει ένας ορισμός για την ΕΚΕ καθότι μεγάλος αριθμός μελετητών προσπάθησε να ορίσει την ΕΚΕ από την δική τους οπτική γωνία και αυτό έχει δημιουργήσει τριβές και διαφωνίες στον ακαδημαϊκό και επιχειρηματικό κόσμο. Παρόλα αυτά, το νόημά της έχει περάσει στις καθημερινές λειτουργίες των επιχειρήσεων που πλέον την θεωρούν αναγκαίο συστατικό της επιχειρησιακής τους φιλοσοφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1 Εισαγωγή

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη δεν είναι μια έννοια που αφορά της επιχειρήσεις καθ' αυτές αλλά αφορά και τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία έχουν ως υποχρέωση να μεταβιβάζουν και να γαλουχούν τους φοιτητές με αξιές, πιστεύω αλλά και την έννοια της ηθικής.

Πριν μερικές δεκαετίες, η εκπαίδευση που πρόσφεραν τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στηρίζονταν στο “Shareholder Model” δηλαδή στην λογική της μεγιστοποίησης των κερδών χωρίς ηθικούς περιορισμούς. Όμως, με το πέρασ των χρόνων, αναδύθηκε η ανάγκη της ηθικής, των αξιών και του σωστού επιχειρήν και έτσι υπήρξε μεταστροφή στο εκπαιδευτικό περιεχόμενο. Μαθήματα όπως Επιχειρησιακή Ηθική και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ξεκίνησαν να εισάγονται και να διδάσκονται με σκοπό την διαμόρφωση σωστής συμπεριφοράς υπό το πρίσμα κοινωνικών, περιβαλλοντικών και ηθικών προβληματισμών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα περιγραφεί η αλλαγή της εκπαίδευσης, προσανατολισμένη στην ΕΚΕ, τους λόγους που συντέλεσαν σε αυτή την αλλαγή καθώς και αν αυτή η νέα τάση εφαρμόστηκε και στα ελληνικά Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

2.2 Από την Επιχειρησιακή Ηθική στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Πολλοί ερευνητές και μελετητές υποστηρίζουν πως η Ηθική, η οποία έχει τις ρίζες της στην Φιλοσοφία, είναι μια από τα πιο παλιά πεδία μελέτης. Όμως, πολλάκις οι έννοιες και οι σημασίες παρερμηνεύονται ή γίνεται κακή χρήση αυτών. Αυτό συνέβη στην δεκαετία του 1970, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως περίοδος «ηθικής κρίσης».

Εκείνη την χρονική περίοδο, η επιχειρηματική εκπαίδευση παραδίδονταν με έναν τρόπο που έδινε έμφαση στις οικονομικές και όχι στις σχεσιακές επιπτώσεις, προβλέποντας βραχυπρόθεσμα έτσι ώστε να «πιάσουν τα νούμερα» που ο οργανισμός

επιθυμούσε για να έχει κερδοφορία (βλέπε για παράδειγμα, Ghoshal (2005), Pfeffer (2005)). Συνεπώς, όπως αναφέρουν οι Giacalone and Thompson (2006) υπήρχε επικέντρωση σε οικονομικές ανησυχίες και γαλουχούσαν τους φοιτητές στην ατομικιστική ηθική, δίνοντας έμφαση στο προσωπικό συμφέρον και στο υλιστικό κέρδος (βλέπε για παράδειγμα, Giacalone (2004)).

Αξιοσημείωτο είναι να τονισθεί πως εκείνη την περίοδο, οι φοιτητές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διδάσκονταν την ηθική και την υπευθυνότητα σύμφωνα με το «Shareholder Model», δηλαδή το μοντέλο προσανατολισμένο στους μετόχους του οργανισμού. Κύριος εκφραστής και υποστηρικτής του συγκεκριμένου μοντέλου ήταν ο Milton Friedman (1970), ο οποίος υποστήριζε ότι η κοινωνική ευθύνη της επιχείρησης είναι να αυξήσει τα κέρδη της και να μεγιστοποιήσει τα κέρδη των μετόχων του οργανισμού, σεβόμενοι τους βασικούς κανόνες που επικρατούν στην κοινωνία όπως το θεσμικό και δεοντολογικό πλαίσιο.

Όπως αντιλαμβάνεται κανείς, τα σκάνδαλα και η ηθική έλλειψη ήταν στο αποκορύφωμά τους. Έτσι, η ακαδημαϊκή κοινότητα αντέδρασε και ξεκίνησε να αλλάζει το αντικείμενο και τον τρόπο εκπαίδευσης διότι παρατηρήθηκε πως μέσω της ηθικής, επιτυγχάνεται μεγιστοποίηση των κερδών από τους οργανισμούς και πρέπει να διδαχθεί κατάλληλα στα πανεπιστήμια έτσι ώστε το μελλοντικό εργατικό δυναμικό να την εφαρμόζει στις επιχειρησιακές δραστηριότητες (βλέπε για παράδειγμα, Hartman and Hartman (2005), Rossouw (2002), Sims and Brinkmann (2003), Sims (2000), Weber (1990)).

Συνεπώς, η ακαδημαϊκή κοινότητα εισήγαγε μαθήματα αναφορικά με την επιχειρησιακή ηθική στο πρόγραμμα σπουδών της. Το αποτέλεσμα αυτής της κίνησης είναι ότι η επιχειρησιακή ηθική γνώρισε εξαιρετική άνθηση στον τομέα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και παρόμοια μαθήματα γινόντουσαν πιο ευρέως διαδεδομένα τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο (βλέπε για παράδειγμα, Murray (1987), Salmaus (1987), Vogel (1987)). Ο Salmans (1987) έκανε λόγο για το εξής. Αν θα πρέπει να υπάρχει αυτόνομο μάθημα στα Πανεπιστήμια σχετικά με την επιχειρησιακή ηθική ή θα πρέπει η επιχειρησιακή ηθική να ενσωματωθεί στο σύνολο των δραστηριοτήτων των Πανεπιστημίων.

Όμως, τα τελευταία χρόνια, οι Donaldson and Preston (1995) έκαναν λόγο για ένα άλλο επιχειρησιακό μοντέλο, γνωστό ως «Stakeholder Model» (μοντέλο των ενδιαφερόμενων μερών) το οποίο έγινε δημοφιλές ως τρόπος σκέψης και πλέον αυτό το μοντέλο διδάσκεται στις σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων. Το γεγονός ότι οι

επιχειρήσεις λειτουργούν μέσα σε έναν «ιστό» πολύπλοκων και αντικρουόμενων σχέσεων, η θεωρία των ενδιαφερόμενων μερών υποστηρίζει πως μια επιτυχημένη επιχείρηση χρειάζεται να έχει την ικανότητα κατανόησης των προσδοκιών και των αναγκών όλων των μερών. Αυτά τα μέρη είναι εταιρικοί φορείς και μπορούν να οριστούν ως κάθε άτομο ή ομάδα που μπορεί να επηρεάσει ή να επηρεαστεί από τις ενέργειες, τις αποφάσεις, τις πολιτικές, τις πρακτικές ή τους στόχους του οργανισμού.

Η εξέλιξη της επιχειρησιακής ηθικής, εξελίχθηκε στις έννοιες της Βιώσιμης Ανάπτυξης και της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Ο Carroll (1991), ο οποίος ήταν ένας από τους πρώτους μελετητές που παρατήρησαν την φυσική σχέση μεταξύ της ΕΚΕ και της θεωρίας των ενδιαφερόμενων μερών, αναφέρει το χρήσιμο πλαίσιο για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ επιχείρησης και κοινωνίας και πιο συγκεκριμένα την έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

2.3 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Ακαδημαϊκά Ιδρύματα

Σύμφωνα με τον Davis (1973) η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι δεν είναι μια νέα ιδέα αλλά έχει συζητηθεί στη βιβλιογραφία για περισσότερο από μισό αιώνα. Όμως τα τελευταία χρόνια η έννοια της ΕΚΕ έχει έρθει και στον ακαδημαϊκό κλάδο όπως και σε άλλους επιστημονικούς κλάδους (βλέπε για παράδειγμα, Dentchev (2005)).

Η ΕΚΕ είναι μια αυξανόμενης σημασίας περιοχή τόσο για τον επιχειρηματικό, όσο και για τον ακαδημαϊκό κόσμο. Για παράδειγμα, οι Christensen *et. al.* κ.ά. (2007) παρατήρησαν πως το 42% των καλύτερων MBA Προγραμμάτων έχουν ενσωματώσει μαθήματα αναφορικά με την ΕΚΕ. Στον επιχειρηματικό κόσμο, σχεδόν το 90% του “Fortune 500 firms” έχουν ενστερνιστεί την ΕΚΕ ως ένα πολύ σημαντικό στοιχείο για την επίτευξη των επιχειρηματικών στόχων και αποτυπώνουν τις ενέργειες για την ΕΚΕ σε ετήσιους απολογισμούς. Επίσης, οι Porter and Kramer (2006) αναφέρουν ότι ανάμεσα στις 250 μεγαλύτερες πολυεθνικές παγκοσμίως, το 64% αυτών δημοσίευαν απολογισμούς ΕΚΕ.

Πολυάριθμα άρθρα έχουν γραφτεί για την εκπαίδευση της ΕΚΕ στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και έχουν δημοσιευτεί σε έγκυρα περιοδικά όπως το International Journal of Sustainability in Higher Education (IJSHE) και το Journal of Management Education και εστιάζουν στον τρόπο με τον οποίο η ΕΚΕ έχει ενταχθεί στα προγράμματα σπουδών στους ακαδημαϊκούς χώρους και πως έχει ενσωματωθεί στον τρόπο λειτουργίας των πανεπιστημίων (βλέπε για παράδειγμα, Alvarez and Rogers (2006),

Bradbury (2003), Down (2006), Fien (2002), Kevany (2007), Lourdel *et. al.* (2007), Moore (2005), Posch and Steiner (2006)).

Πολλοί τομείς και κλάδοι πανεπιστημίων έχουν ενστερνιστεί αυτή την νέα φιλοσοφία. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων κλάδων είναι η μηχανολογία, η πληροφορική, η αρχιτεκτονική και ο τουρισμός (βλέπε για παράδειγμα, Fien (2002), Down (2006), Wright (2003)).

Τα επιχειρησιακά σκάνδαλα που έχουν απασχολήσει την κοινή γνώμη αλλά και τον επιχειρηματικό κόσμο, έδωσε τροφή για σκέψη στις σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων και αυτό συντέλεσε στην αναπροσαρμογή του ρόλου της επιχειρηματικής εκπαίδευσης από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων είναι καθαυτές υπεύθυνες για την σωστή εκπαίδευση και μετάδοση της κατάλληλης παιδείας στους μελλοντικούς επιχειρηματίες και επαγγελματίες για να αποφευχθούν τέτοιου είδους συμπεριφορές και καταστάσεις (βλέπε για παράδειγμα, Baetz and Sharp (2004), Kashyar and Mir (2006)).

Επίσης, σχολές σε όλο τον κόσμο, πληθώρα σχολών Διοίκησης Επιχειρήσεων έχουν αρχίσει να υλοποιούν κοινωνικές, υπεύθυνες πρωτοβουλίες με στόχο την εκπαίδευση των μελλοντικών ηγετών, στελεχών και εργαζομένων, οι οποίοι τελικά θα έρθουν αντιμέτωποι με περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά συστήματα σε όλη τους τη σταδιοδρομία (βλέπε για παράδειγμα, Deale *et. al.* (2009), Elkington (1998), Savitz and Weber (2007), Stubbs and Schapper (2011)).

Επίσης, αντικείμενο συζήτησης έχει γίνει το γεγονός αν πρέπει η ΕΚΕ να διδάσκεται ως αυτόνομο μάθημα μέσα στο πρόγραμμα σπουδών ή αν θα πρέπει να δημιουργηθεί νέο πρόγραμμα που θα υποστηρίζει από την βάση την έννοια και το περιεχόμενο της ΕΚΕ (βλέπε για παράδειγμα, Christensen *et. al.* (2007), Rusinko (2010)).

2.4 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την ένταξη της ΕΚΕ στην εκπαίδευση

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011) θεωρεί ότι η ανάπτυξη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης απαιτεί νέες δεξιότητες, καθώς και αλλαγές στις αξίες και τη συμπεριφορά. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να ενθαρρύνουν τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να ενσωματώσουν την ΕΚΕ και την αειφόρο ανάπτυξη σε σχετικά προγράμματα σπουδών, μεταξύ άλλων σε δευτεροβάθμιο και σε πανεπιστημιακό επίπεδο. Επίσης, τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά ιδρύματα επιχειρηματικών σπουδών

ενθαρρύνονται να προσχωρήσουν στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών για την υπεύθυνη διαχείριση της εκπαίδευσης.

2.5 Η ενσωμάτωση της Ε.Κ.Ε. στις πολιτικές εκπαίδευσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Οι Moon and Orlitzky (2011) υποστηρίζουν ότι η ενσωμάτωση δράσεων ΕΚΕ στο πεδίο της εκπαίδευσης είναι αρκετά πρόσφατη και μάλλον περιορισμένη. Η πρώτη ολοκληρωμένη παρέμβαση για την ένταξη της ΕΚΕ στην ακαδημαϊκή εκπαίδευση στην Ευρώπη έγινε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 από τον καθηγητή Mahoney με τη μορφή συγκριτικής μελέτης για τη διδασκαλία της ηθικής των επιχειρήσεων στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ηπειρωτική Ευρώπη. Παρά την πρωτοτυπία της έρευνας πεδίου, τα πορίσματα της αποδεικνύουν ότι ακόμα και μέσα στο στενό πεδίο της «ηθικής των επιχειρήσεων», υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία ορολογίας για την ΕΚΕ στο πλαίσιο διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών και των αντίστοιχων φιλοσοφικών και κοινωνικών παραδόσεων τους.

Εκτός από τη μελέτη των Moon και Matten (2008), έχουν εκπονηθεί και άλλες περισσότερο διεπιστημονικές περιπτώσιολογικές μελέτες (Case Studies) αναφορικά με την ένταξη θεμάτων ΕΚΕ στα Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια. Αυτές αναδεικνύουν ως πεδία προτεραιότητας την ηθική των επιχειρήσεων, τις κοινωνικές διαστάσεις της επιχειρηματικότητας και τις τεχνικές διδασκαλίας της ΕΚΕ (βλέπε για παράδειγμα, Cowton and Cummins (2003)). Τα πορίσματα των περισσότερων μελετών συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι η ΕΚΕ αποτελεί ακόμα ένα προαιρετικό πεδίο της τυπικής εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τους Ceulemans *et. al.* (2011) ένας άλλος σημαντικός δείκτης της ΕΚΕ στις σχολές οικονομίας και διοίκησης των επιχειρήσεων είναι ο τρόπος με τον οποίο οι χρηματοδοτούν το νέο αυτό επιστημονικό τομέα.

Το γεγονός ότι μόνο 35% των ερωτώμενων στην έρευνα των Moon και Matten απάντησε σε αυτήν την ερώτηση, δείχνει από μόνο του ότι κάτι τέτοιο δεν αποτελεί μια πρώτη προτεραιότητα. Το ένα περίπου πέμπτο των πανεπιστημιακών σχολών που συμμετέχουν στην έρευνα τους, έχει ιδρύσει ειδικά ερευνητικά κέντρα ή ιδρύματα για την ΕΚΕ. Σε ένα άλλο επίπεδο, η μελέτη του καθηγητή Idowu (2008) εξέτασε εάν τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της Μεγάλης Βρετανίας ενδιαφέρονται να ενσωματώσουν διαστάσεις ΕΚΕ στην επιχειρησιακή τους λειτουργία. Το ίδιο περιγράφεται και στην μελέτη των Ramies κ.ά. για τα πανεπιστήμια της Ισπανίας

(βλέπε για παράδειγμα, Ramies *et. al.* (2011)). Αυτό σύμφωνα με τις μελέτες σημαίνει ότι η χρηματοδότηση για εκπαίδευση και έρευνα στην ΕΚΕ στις σχολές οικονομίας και διοίκησης επιχειρήσεων από δημοσίους φορείς ή από την συνεργασία των επιχειρήσεων δεν είναι σημαντική αλλά συνεχώς αναπτύσσεται.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, έρευνες πεδίου τεκμηρίωσαν την αυξανόμενη επιθυμία των φοιτητών και τη ζήτηση για την ένταξη θεμάτων ΕΚΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία εκτός των παραδοσιακών Σχολών Οικονομίας και Διοίκησης Επιχειρήσεων. Πολλοί ερευνητές επισημαίνουν, βέβαια, ότι για την προώθηση σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων απαιτείται παράλληλα ζήτηση από τις επιχειρήσεις και φορείς της κοινωνίας των πολιτών για την ανάπτυξη Ηθικής Συνείδησης της Εκπαίδευσης.

Πολλά πανεπιστήμια ανά τον κόσμο στο πλαίσιο της ανάδειξης και ενσωμάτωσης της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης έχουν εφαρμόσει δράσεις εταιρικής κοινωνικής ευθύνης στην επιχειρησιακή τους λειτουργία. Επίσης, η ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης για την εταιρική κοινωνική ευθύνη μπορεί να φέρει τη μορφή προπτυχιακών ή και μεταπτυχιακών προγραμμάτων αυτόνομων ή σε συνεργασία με τον επιχειρηματικό τομέα. Αντίστοιχα, η ανάπτυξη προγραμμάτων κοινωνικής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μπορεί να περιλαμβάνει ειδικά επιμορφωτικά σεμινάρια γενικών γνώσεων ή θεματικών – κλαδικά εξειδικευμένων που μπορούν να λειτουργήσουν και στα πλαίσια των Τμημάτων – Μεταπτυχιακών Προγραμμάτων ή ακόμη και στα πλαίσια ή σε συνεργασία με ένα Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) ή και στα πλαίσια των νέο-ιδρυθέντων Ινστιτούτων Δια-Βίου Εκπαίδευσης. Παράλληλα, μπορούν να αξιοποιηθούν και οι δυνατότητες της νέας τεχνολογίας για εξ αποστάσεως ασύγχρονη εκπαίδευση. Όλες αυτές οι προοπτικές προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες δράσης σε έναν τομέα που ενώ παρουσιάζει σημαντική ζήτηση δεν παρέχεται η αντίστοιχη προσφορά.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής έχουν αναπτυχθεί σε πολλά Πανεπιστήμια διεπιστημονικά εκπαιδευτικά προγράμματα περί ΕΚΕ. Το Πρόγραμμα ΕΚΕ του Harvard Business School διερευνά τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες των σημερινών και μελλοντικών μοντέλων της ΕΚΕ, εξασφαλίζοντας το πλαίσιο που απαιτείται για την εκπαίδευση των μελλοντικών στελεχών των επιχειρήσεων και των ενδιαφερόμενων φορέων λήψης αποφάσεων. Έχει σχεδιασθεί ειδικά για τα ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων που είναι υπεύθυνα για θέματα ΕΚΕ και για μελλοντικά στελέχη λήψης πολιτικών αποφάσεων στο πεδίο της περιβαλλοντικής προστασίας. Παρέχει τις

πρακτικές γνώσεις και τα εργαλεία για τη βελτίωση της λήψης αποφάσεων, τη διαχείριση κινδύνων, τη μέτρηση των επιδόσεων της κοινωνικής αξίας της επιχείρησης.

Στη Μ. Βρετανία, η ένταξη θεμάτων ΕΚΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία προωθείται από το Βρετανικό Συμβούλιο για την Εκπαίδευση (British Council), καθώς και από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, όπως το Διεθνές Κέντρο ΕΚΕ του Πανεπιστημίου του Νότινγχαμ (International Centre for Corporate Social Responsibility, University of Nottingham). Το ICCSR ιδρύθηκε το 2002 με στόχο την ηγετική έρευνα και της διδασκαλίας της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Οι κύριες δραστηριότητες του έχουν αυξηθεί και πλέον το ICCSR εκτός από την εποπτεία εξειδικευμένων διδακτορικών διατριβών και μελετών στο πλαίσιο της ΕΚΕ υλοποιεί εξαιρετικά εξειδικευμένα μεταπτυχιακά προγράμματα (ΜΑ στο πλαίσιο της ΕΚΕ και ΜΒΑ σε ΕΚΕ).

Το INSEAD στην Γαλλία προωθεί την συνεργασία μεταξύ του επιχειρηματικής πρακτικής και της ακαδημαϊκής έρευνας. Το προσωπικό στο INSEAD κάνει έρευνα σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα που έχουν σχέση με τις επιχειρήσεις από το 1960, εξετάζει θέματα όπως η οικολογική βιομηχανία, οι στρατηγικές για τη αειφορία, την εταιρική κοινωνική ευθύνη, τη αλλαγή του κλίματος και την διαχείριση της ενέργειας. Διδάσκονται επίσης τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά θέματα σε όλα τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Για παράδειγμα, στο ΜΒΑ προσφέρουν εξειδικευμένη εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική Διαχείριση σε μια παγκόσμια οικονομία η οποία εστιάζεται στις περιβαλλοντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις. Στο INSEAD έχουν επίσης δεσμευθεί για την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων των επιχειρηματικών λειτουργιών του πανεπιστημίου στο περιβάλλον. Με την εφαρμογή των συστημάτων και των πρακτικών για τη μείωση της ενέργειας που χρησιμοποιούν και τους πόρους που καταναλώνουν, με την ανακύκλωση των χαρτιών, των αποβλήτων προϊόντων, με την αντικατάσταση τοξικών προϊόντων με μη τοξικά και την περιβαλλοντική εκπαίδευση των φοιτητών και του προσωπικού.

Το ISTUD στην Ιταλία ιδρύθηκε το 1970 από μια ομάδα κορυφαίων ιταλικών και πολυεθνικών εταιρειών (συμπεριλαμβανομένων των Pirelli, η Olivetti και η IBM), συμβάλλοντας σημαντικά στη διάδοση της σύγχρονης «κουλτούρας διαχείρισης» στην Ιταλία.

Το Κέντρο Ευρωπαϊκών Οικονομικών Ερευνών (ZEW) του Μανχάιμ στην Γερμανία είναι μη κερδοσκοπικό και ανεξάρτητο Ινστιτούτο με τη νομική μορφή της Εταιρίας Περιορισμένης Ευθύνης (GmbH). Ιδρύθηκε το 1990 με βάση μια δημόσια-ιδιωτική πρωτοβουλία στο ομόσπονδο κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης, σε συνεργασία με το

Πανεπιστήμιο του Mannheim. Το ZEW είναι ένα από τα κορυφαία ιδρύματα οικονομικών ερευνών της Γερμανίας, και έχει πολύ καλή φήμη σε όλη την Ευρώπη για την έρευνα σε πολιτικές που αφορούν την σύνδεση οικονομικών μοντέλων με την εταιρική κοινωνική ευθύνη και περιβαλλοντική διαχείριση.

Ο πλέον αντιπροσωπευτικός φορέας προώθησης της ένταξης της ΕΚΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι το Κέντρο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (CBS Center for Corporate Social Responsibility) της Σχολής Διοίκησης και Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου της Κοπεγχάγης. Το Κέντρο ιδρύθηκε το 2002 προκειμένου να διατηρηθεί η έμφαση στις νέες συνθήκες που δραστηριοποιούνται οι εταιρείες στην κοινωνία γύρω από θέματα αξιών, ηθικής και κοινωνικής ευθύνης. Για να προωθηθεί περισσότερο η υιοθέτηση κοινωνικά υπεύθυνων πρακτικών και η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη από τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς, οι διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, η Παγκοσμία Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ, η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζουν μια συμμαχία μεταξύ παραγωγικού τομέα και της εκπαιδευτικής διαδικασίας που προωθείται ως γενικό πλαίσιο για τις πρωτοβουλίες που λαμβάνονται με στόχο την ενσωμάτωση της ΕΚΕ και των πολιτικών για την αειφόρο ανάπτυξη στην πραγματική οικονομία.

Το 2007 στα πλαίσια των Αρχών του Οικουμενικού Συμφώνου (UN Global Compact) δημιουργήθηκε ο φορέας PRME (Principles for Responsible Management Education) για να παρέχει ένα πλαίσιο δέσμευσης για την προώθηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, μέσω της ενσωμάτωσης των οικουμενικών αξιών στα προγράμματα σπουδών και της έρευνας.

Οι Αρχές έχουν δημιουργηθεί από μια διεθνή ομάδα εργασίας από εξήντα κοσμήτορες, προέδρους πανεπιστημίων και τους επίσημους αντιπροσώπους των κορυφαίων σχολών διοίκησης επιχειρήσεων, ενώ τελούν υπό την παρακολούθηση όλων των ακαδημαϊκών φορέων του Οικουμενικού Συμφώνου. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι θεμελιώδους σημασίας για την επίτευξη του στόχου της αειφόρου ανάπτυξης.

Το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών περί Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (United Nation Environmental Training Program) και Κατάρτισης προωθεί νοοτροπίες και συστήματα αξιών που επηρεάζουν το περιβάλλον και την ηθική συμπεριφορά, με την ανάπτυξη της κατανόησης, δεξιοτήτων και αξιών που θα επιτρέπουν στους ανθρώπους να συμμετέχουν ως ενεργοί πολίτες και να ενημερώνονται για την ανάπτυξη μια οικολογικά αειφόρου και κοινωνικά δίκαιης κοινωνίας.

Βασική στρατηγική κατεύθυνση της Παγκόσμιας Τράπεζας στο πεδίο της ΕΚΕ είναι να βοηθήσει τις χώρες να ενσωματώσουν την εκπαίδευση στις εθνικές πολιτικές οικονομικής ανάπτυξης. Η Παγκόσμια Τράπεζα ξεκίνησε προγράμματα δανεισμού για την εκπαίδευση από το 1963 και σήμερα είναι η μεγαλύτερη πηγή στον κόσμο της εξωτερικής χρηματοδότησης για τις αναπτυσσόμενες χώρες για την εκπαίδευση. Η Παγκόσμια Τράπεζα έχει δεσμευθεί να βοηθήσει τις χώρες να επιτύχουν θεμελιώδεις στόχους, όπως η Εκπαίδευση για Όλους (Education For All -EFA) και η Εκπαίδευση για την Οικονομία της Γνώσης (Education for the Knowledge Economy - ΕΚΕ). Εκτός από τις δραστηριότητες δανεισμού, η Παγκόσμια Τράπεζα λειτουργεί ως τράπεζα δεδομένων για τις γνώσεις, και για τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών ερευνών, και τις βέλτιστες πρακτικές όσον αφορά τη χάραξη και την εφαρμογή καινοτόμων εκπαιδευτικών πρακτικών ΕΚΕ.

Ο ΟΟΣΑ ερευνά την ευρύτερη επίπτωση της εκπαίδευσης τόσο για τα άτομα και τις κοινωνίες, και βοηθά τις χώρες την προώθηση των ευκαιριών για τα άτομα από όλα τα κοινωνικά στρώματα και σε κάθε στάδιο της ζωής τους. Ο στόχος είναι να εξασφαλιστεί ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα αποφεύγουν διαίωνη της κοινωνικής και οικονομικής μειονότητας και ότι θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την κοινωνική ισότητα. Το έργο του ΟΟΣΑ περιλαμβάνει την κατάρτιση συγκρίσιμων δεικτών εκπαίδευσης, με πλέον χαρακτηριστική την Έρευνα «Education at a Glance», που ουσιαστικά αξιολογεί την πρόοδο αναφορικά με τη δημιουργία δίκαιης και κοινωνικά ολιστικής εκπαίδευσης.

Το Σεπτέμβριο του 2004, ιδρύθηκε με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στο πλαίσιο του Έκτου Προγράμματος Πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Έρευνα και Ανάπτυξη (FP6), η Πλατφόρμα Έρευνας στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (CSR PLATFORM). Σκοπός της Πλατφόρμας είναι να κινητοποιηθούν οι ερευνητές στην υποστήριξη και την ανάπτυξη στην έρευνα σχετικά με την εταιρική κοινωνική ευθύνη και των επιχειρήσεων σε θέματα της κοινωνίας στον Ευρωπαϊκό Χώρο Έρευνας (EXE).

2.6 Η ενσωμάτωση των πολιτικών εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Μέχρι πολύ πρόσφατα, τα θέματα επιχειρηματικής ηθικής, εταιρικής κοινωνικής ευθύνης και περιβαλλοντικής διαχείρισης όχι μόνο δεν διδάσκονταν στις σχολές

οικονομικών και διοίκησης επιχειρήσεων των ελληνικών πανεπιστημίων, αλλά ούτε υπήρχε οποιαδήποτε σχετική αναφορά σε αυτά. Τα τελευταία χρόνια όμως, πρώτα σε μεταπτυχιακό επίπεδο και στη συνέχεια σε προπτυχιακό άρχισαν να προσφέρονται από κάποια ελληνικά πανεπιστήμια μαθήματα Επιχειρηματικής Ηθικής και Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης μέσω κυρίως μαθημάτων επιλογής. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων των σχολών διοίκησης και οικονομίας στην Ελλάδα, το θέμα καλύπτεται αποσπασματικά από τις προσπάθειες ορισμένων καθηγητών να δώσουν μια διάσταση του θέματος στους φοιτητές τους σε άλλα μαθήματα. Σήμερα τα αντικείμενα της Επιχειρηματικής Ηθικής, της ΕΚΕ και της Αειφόρου Ανάπτυξης ως αυτοτελή αντικείμενα διδάσκονται στο πλαίσιο αρκετών προγραμμάτων σπουδών τμημάτων ελληνικών ΑΕΙ και ΤΕΙ, ορισμένα και ενδεικτικά είναι τα ακόλουθα:

- ❖ Στο τμήμα Διοίκησης Μονάδων Υγείας και Προνοίας του ΤΕΙ Αθήνας διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα της Περιβαλλοντικής Διαχείρισης στην Δημόσια Υγεία.

- ❖ Στο Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα της Επιχειρηματικής Ηθικής ως μάθημα επιλογής.

- ❖ Στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών Μάρκετινγκ και Επικοινωνία με Νέες Τεχνολογίες του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη διδάσκεται ως αυτοτελές μάθημα στην κατεύθυνση Επικοινωνίας.

- ❖ Στο Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, διδάσκεται ως μάθημα επιλογής σε προπτυχιακό επίπεδο το Σχέδιο Δράσης για την αξιοποίηση της ΕΚΕ στο πεδίο της εκπαίδευσης, Εταιρική Διακυβέρνηση, Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Χρηματοοικονομική Επίδοση Επιχειρήσεων.

- ❖ Στο Τμήμα Μάρκετινγκ και Διοίκησης Λειτουργιών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, διδάσκεται ως μάθημα επιλογής η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

- ❖ Στο πρόγραμμα MBA του ALBA, διδάσκεται το μάθημα της Επιχειρηματικής Ηθικής και Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

- ❖ Στο Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Πάντειου Πανεπιστημίου διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα Κοινωνικά Ζητήματα και Επιχειρηματικές Πρακτικές και το μάθημα Επιχειρησιακή Ηθική

❖ Στο Τμήμα Μηχανικών Περιβάλλοντος του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα της Οικονομικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης

❖ Στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα της Επιχειρηματικής Ηθικής.

❖ Στο Τμήμα Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο το μάθημα της Επιχειρηματικής Ηθικής.

❖ Το Τμήμα Οικιακής Οικονομίας & Οικολογίας του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου παρέχει μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών με τίτλο Βιώσιμη Ανάπτυξη.

❖ Στο Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του ΑΠΘ λειτουργεί Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη».

❖ Στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο διδάσκεται σε προπτυχιακό επίπεδο διατμηματικό μάθημα με τίτλο Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη.

❖ Στο Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές παρέχεται ειδίκευση/κατεύθυνση στη Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη.

❖ Στο Τμήμα Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου παρέχεται διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών σε συνεργασία με πανεπιστήμια του εξωτερικού με τίτλο περιβαλλοντική πολιτική και διαχείριση.

Επίσης σε αρκετές σχολές ΑΕΙ και ΤΕΙ λειτουργούν διατμηματικά μαθήματα επιχειρηματικότητας στο πλαίσιο αντίστοιχων προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών κύκλων σπουδών και στα οποία εντάσσονται τις περισσότερες φορές και θέματα συναφή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, την Επιχειρηματική Ηθική και την Περιβαλλοντική Διαχείριση.

Δεδομένου ότι ο ρόλος των Πανεπιστημίων διαμορφώνεται όχι μόνο ως προς τη μεταφορά και μετάδοση γνώσης αλλά και ως προς τη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών, τρεις επιτυχημένες περιπτώσεις ελληνικών πανεπιστημίων που ανέπτυξαν σημαντικές δραστηριότητες στα πλαίσια προγραμμάτων μη-τυπικής κοινωνικής και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ενσωμάτωσαν την περιβαλλοντική συνιστώσα στις

εσωτερικές τους πρακτικές. Οι πρωτοβουλίες αυτές θεωρούνται εξαιρετικά σημαντικές καθώς συμβάλλουν αποφασιστικά στην επίτευξη αυτού του ευρύτερου σκοπού.

Το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών είναι το πρώτο πανεπιστήμιο στην Ελλάδα και ένα από τα ελάχιστα στην Ευρώπη, που προχώρησε στην σχεδίαση και εφαρμογή ενός Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης και Ελέγχου κατά το Ευρωπαϊκό πρότυπο EMAS, στα πλαίσια του Προγράμματος EMAS-EDIN/LIFE02. Το MBA International του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών είναι ένα Διεθνές Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών στη Διοικητική των Επιχειρήσεων με οκτώ θεματικές κατευθύνσεις και διεθνή προσανατολισμό που βρίσκεται ήδη στον δέκατο χρόνο λειτουργίας του. Εδώ και δυο έτη το i-MBA έχει συνυπογράψει και μετέχει στην πρωτοβουλία των Ηνωμένων Εθνών για το Οικουμενικό Σύμφωνο (Global Compact) και εφαρμόζει τις δέκα αρχές του.

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου αποτελεί ένα από τα λίγα πανεπιστημιακά ιδρύματα στην Ελλάδα που έχουν το προνόμιο να διαθέτουν αυτοτελή Σχολή Περιβάλλοντος. Το Εργαστήριο Επιχειρησιακής Περιβαλλοντικής Πολιτικής και Διαχείρισης που εντάσσεται στο Τμήμα Περιβάλλοντος ανέλαβε να υποστηρίξει ενεργά την εκπόνηση και εφαρμογή της Περιβαλλοντικής στρατηγικής του Πανεπιστημίου ενώ έθεσε ως στόχο το “Πρασίניσμα” του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Έτσι, ανέπτυξε μια σειρά από φιλο-περιβαλλοντικές δράσεις οι οποίες βρίσκονται πλέον σε εξέλιξη στην Μυτιλήνη και οι οποίες υλοποιούνται σε συνεργασία με άλλους φορείς. Η περίπτωση του Πανεπιστημίου Αιγαίου αποδεικνύει πως απλές πρακτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης μπορούν με ευκολία να αναπτυχθούν πέρα από τη περιβαλλοντική πιστοποίηση, ακόμη και με τρόπο ημιεπίσημο.

2.7 Παράγοντες ώθησης της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην φιλοσοφία της ΕΚΕ

Υπό το πρίσμα διαφόρων παραγόντων όπως η παγκοσμιοποίηση, τα οικονομικά σκάνδαλα στον πανεπιστημιακό κόσμο, η πολυπολιτισμική ενσυναίσθηση των φοιτητών, η ιδιωτικοποίηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και του ανταγωνισμού στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, πολλά ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσαρμόστηκαν και εφάρμοσαν μια πιο επιχειρηματική προσέγγιση, προκειμένου να είναι ανταγωνιστικά και να επιβιώσουν στο συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον της αγοράς (βλέπε για παράδειγμα, Gumpert (2000), Gioia and Thomas (1996)). Και κατά τη διάρκεια αυτής της προσαρμογής στην επιχειρηματική προσέγγιση, ορισμένα

ιδρύματα ανακάλυψαν τη σημασία της εταιρικής εικόνας, της εταιρική ταυτότητα, της εταιρικής φήμης και κυρίως την έννοια της ΕΚΕ ως ανταγωνιστικό και στρατηγικό πλεονέκτημα για τον οργανισμό (βλέπε για παράδειγμα, Atakan and Eker (2007), Stensaker (2007), Porter and Kramer (2006), Melewar and Akeel (2005)).

Αν και τα θέματα της ΕΚΕ είχαν πάντα ένα μέρος της εκπαιδευτικής αποστολής των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέσω της υλοποίησης των στρατηγικών ΕΚΕ, τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χρησιμοποιούν τώρα αυτή την προσέγγιση ως μέρος της ανταγωνιστικής στρατηγικής τους. Ως εκ τούτου, με την ανάπτυξη αυτών των στρατηγικών, τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανακαλύπτουν επίσης την ευκαιρία εστίασης του περιεχομένου της ΕΚΕ και να μην το περιορίσουν μόνο στο εκπαιδευτικό τομέα αλλά να την ενσωματώσουν στις θεσμικές λειτουργίες τους.

Η παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει αναπόφευκτα τον τομέα της εκπαίδευσης συνεπώς και τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα οποία τα τελευταία χρόνια άρχισαν να αντιμετωπίζουν σημαντικές αλλαγές. Επιπλέον, ένα χαρακτηριστικό της παγκοσμιοποίησης είναι ότι τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έπρεπε να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στον ανταγωνισμό με σκοπό την προσέλκυση φοιτητών αλλά και ακαδημαϊκού προσωπικού υψηλού επιπέδου, τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο (βλέπε για παράδειγμα, Melewar and Akeel (2005)). Ως αποτέλεσμα αυτού του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, πολλά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης άρχισαν να υιοθετούν μια πιο επιχειρηματική προσέγγιση, προκειμένου να ανταγωνιστούν και να επιβιώσουν στο μεταβαλλόμενο κλάδο της εκπαίδευσης.

Επιπρόσθετα, οι Porter and Kramer (2006), Smith (2007) και Husted and Allen (2000) υποστηρίζουν ότι εάν οι στρατηγικές της ΕΚΕ εφαρμοστούν με σωστό τρόπο τότε μπορεί να είναι επικερδείς και να αποτελέσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να αυξήσουν την εταιρική φήμη του οργανισμού.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, απορρέει η ανάγκη για εκπαίδευση των μελλοντικών εργαζομένων σε αξίες και κώδικες σωστού επιχειρείν έτσι ώστε να διαμορφώσουν μια ορθολογική συμπεριφορά και τρόπο σκέψης, μειώνοντας την πιθανότητα λήψης λανθασμένης απόφασης που θα έχει αρνητικές συνέπειες στο ευρύτερο περιβάλλον του οργανισμού.

2.8 Αναγκαιότητα εκπαίδευσης των φοιτητών για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Οι Alshuwaikhat and Abubakar (2008), Haden *et. al.* (2009) πιστεύουν ότι οι οργανισμοί όπως και τα πανεπιστήμια έχουν υποχρέωση απέναντι στο κοινωνικό σύνολο και στο περιβάλλον. Δεν υπάρχει κάποιο θεσμικό πλαίσιο ή εθνική στρατηγική που να ωθεί τα ακαδημαϊκά ιδρύματα να προωθούν και να εισάγουν εκπαίδευση σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Όμως, υπάρχουν ορισμένες πρωτοβουλίες και διακηρύξεις όπως αυτή των Ηνωμένων Εθνών «Δεκαετία Εκπαίδευσης για την Βιώσιμη Ανάπτυξη 2005-2014», η οποία αναφέρει την ευκαιρία των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την προαγωγή της εκπαίδευσης και της ενημέρωσης για ένα βιώσιμο μέλλον. Επίσης άλλη παρόμοια ενέργεια είναι η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992), στην οποία διακηρύχτηκε η προώθηση της εκπαίδευσης, της Ενημέρωσης της κοινωνίας στην Κοινωνική Υπευθυνότητα.

Επειδή όμως στις περισσότερες χώρες δεν υπάρχει κάποιο θεσμικό πλαίσιο το οποίο να υποχρεώνει τους οργανισμούς να είναι πιο υπεύθυνοι, όλες οι καλές πρακτικές και ενέργειες έχουν την μορφή εθελοντικών πρωτοβουλιών. Φυσικά, το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Έρευνα του 2010 από τους Nejat *et. al.*, παρουσιάζει τις ενέργειες ενσωμάτωσης της ΕΚΕ από τα 10 καλύτερα πανεπιστήμια παγκοσμίως. Η εκπαίδευση που παρέχουν επικεντρώνεται σε θέματα ζωτικής σημασίας για την ΕΚΕ όπως την διαφάνεια, την αξιοπιστία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα εργασιακά δικαιώματα σύμφωνα με κανόνες και νόμους, η προστασία και η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος κ.ά. Επίσης πολλά από αυτά έχουν εφαρμόσει πρότυπα πιστοποίησης για την ΕΚΕ όπως το ISO 26000 ή το ISO CSR.

Ενώσει οικονομικής κρίσης και υπό το φως των αμέτρητων πρόσφατων επιχειρηματικών σκανδάλων, οι Knights and O'Leary (2006) όπως και οι Sims and Felton (2006) υποστηρίζουν ότι η ευαισθητοποίηση των φοιτητών γίνεται όλο και πιο αναγκαία. Επίσης, οι Mitchell *et. al.* (1997) αναφέρουν ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη αναμένουν από τους οργανισμούς να διατυπώνουν κοινωνικά και περιβαλλοντικά κριτήρια και όχι μόνο την οικονομική αποδοτικότητα. Για τους παραπάνω λόγους, κρίνεται επιτακτική ανάγκη εκπαίδευσης των φοιτητών για θέματα αναφορικά με την ΕΚΕ έτσι ώστε να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες για να αντιμετωπίσουν τις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς.

Σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσουν και τα Ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, τα οποία θα πρέπει να δουν τις ανάγκες και τις τάσεις της αγοράς και να προσαρμόσουν το περιεχόμενο των σπουδών έτσι ώστε να παρέχουν τα απαιτούμενα στους ακαδημαϊκούς πολίτες και να τους διαμορφώσουν κατάλληλη συμπεριφορά και αντίληψη σε θέματα που συνάγουν με την κοινωνική, περιβαλλοντική και ηθική υπευθυνότητα.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να παρέχουν στους ακαδημαϊκούς πολίτες, όχι μόνο τις ικανότητες και την εκπαίδευση που θα χρειαστούν στην καριέρα τους αλλά θα πρέπει να τους δίνουν να καταλάβουν πως η λήψη αποφάσεων μέσα σε έναν οργανισμό είναι ένα πολύ βαρυσήμαντο κομμάτι της επιχειρησιακής συμπεριφοράς και πως λάθος αποφάσεις εγκυμονούν κινδύνους στον οργανισμό, στην κοινωνία, στην αγορά κ.ά.

2.9 Ενδεχόμενα οφέλη της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Η διεθνής βιβλιογραφία έχει δείξει και τεκμηριώσει πως η εφαρμογή της φιλοσοφίας ΕΚΕ σε έναν οργανισμό, μπορεί να της προσδώσει πολλά θετικά στοιχεία. Το ίδιο μπορεί να γίνει και στην περίπτωση των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Παρακάτω αναφέρονται επιγραμματικά τα ενδεχόμενα οφέλη που μπορεί να έχει ένα Πανεπιστήμιο από την υιοθέτηση της ΕΚΕ. Οι Aupperle *et. al.* (1985), Drucker (1984), Goodell (1972) και McGuire *et. al.* (1988) αναφέρουν ως όφελος την κερδοφορία, οι Cox (2004), Sparkes and Cowton (2004), Vance (1975) και Verschoor (2005) την προσέλκυση υπεύθυνων επενδυτών και χορηγιών και οι McWilliams and Siegel (2000, 2001) την αύξηση της οικονομικής και κοινωνικής τους απόδοσης. Επιπρόσθετα, οι Hart and Ahuja (1996) θεωρούν ότι θα βελτιώσει την ανταγωνιστικότητά τους, με μείωση των κοστών, οι Montgomery and Ramus (2011) ότι βελτιώνει την απόδοση του ανθρώπινου δυναμικού και συμβάλλει στην διατήρηση των ταλαντούχων και άξιων στελεχών ή ακόμα και να προσελκύσει νέα ταλέντα, και άλλοι λόγοι (βλέπε για παράδειγμα, Hillman and Keim (2001), Brown *et. al.* (2009), Fuller and Tian (2006), Orlitzky *et. al.* (2003)).

Συνεπώς, η υιοθέτηση πρωτοβουλιών για την ΕΚΕ από τα Ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, θα της προσδώσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Η αποδοχή της ΕΚΕ από τα Ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης θα συντελέσει στην ορθή παρουσίαση των δεδομένων και των πληροφοριών με διαφάνεια προς όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη (βλέπε για παράδειγμα, Al-Khatat and Naser (2003)). Στην

πραγματικότητα, προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ότι η παροχή πληροφοριών από τα πανεπιστήμια μέσω των ιστοσελίδων τους, αποτελεί βασικό στοιχείο στην απόφαση των φοιτητών κατά την επιλογή ενός πανεπιστημίου για να ξεκινήσουν την ακαδημαϊκή τους πορεία (βλέπε για παράδειγμα, Schimmel *et. al.* (2010)).

2.10 Αντίληψη Φοιτητών και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Έχουν γραφτεί πολλά για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη καθώς και για την Θεωρία των Ενδιαφερόμενων Μερών (Stakeholder Theory) αλλά λίγα είναι γνωστά για την αντίληψη που έχουν οι φοιτητές για την συγκεκριμένη έννοια.

Οι Lopez *et. al.* (2005) και οι Luthar and Karri (2005) υποστηρίζουν ότι υπάρχει αυξανόμενο ενδιαφέρον για την αντίληψη και τις αξίες των φοιτητών σχετικά με την επιχειρησιακή ηθική και την ΕΚΕ αλλά δυστυχώς υπάρχει ελλιπής βιβλιογραφία αναφορικά με το θέμα καθώς και για την συνδρομή της εκπαίδευσης από την μεριά των Πανεπιστημίων όπως επίσης και την επίδραση των εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στην διαμόρφωση κοινωνικής ευαισθησίας και υπευθυνότητας των φοιτητών.

Σύμφωνα με τους Lamsa and Sintonen (2001) οι σημερινοί φοιτητές είναι οι αυριανοί υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων για τους οργανισμούς καθώς επίσης θα είναι αυτοί που θα διαμορφώσουν τις πολιτικές, τις στρατηγικές και τις αξίες του οργανισμού, οι οποίες θα πρέπει να είναι βιώσιμες και κοινωνικά, ηθικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνες.

Η παγκόσμια βιβλιογραφία έχει δείξει πως η διαφοροποίηση του φύλου παίζει ρόλο στην υπευθυνότητα και στην ηθική. Πολλές μελέτες αναφέρουν πως το γυναικείο φύλο είναι πιο ηθικά και κοινωνικά ευαίσθητο σε σχέση με το ανδρικό φύλο (βλέπε για παράδειγμα, Ruegger and King (1992), Mason and Mudrack (1996), Borkowski and Ugras (1998), Ekin and Tezolmez (1999), Deshpande *et. al.* (2000), Elias (2004)) αλλά υπάρχουν και μελέτες που υποστηρίζουν πως δεν υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα (βλέπε για παράδειγμα, Derry (1989), Ergeneli and Arıkan (2002)).

Η μελλοντική επιτυχία της ΕΚΕ θα εξαρτηθεί σχετικά με το πώς επόμενες γενιές την βλέπουν. Αυτή η μελλοντική εστίαση της αντίληψης των φοιτητών, έχει κάνει την ΕΚΕ ιδιαίτερα σημαντικό θέμα. Η βασική ιδέα είναι ότι, όπως και τα μελλοντικά διευθυντικά στελέχη, καταναλωτές και τα μέλη της κοινωνίας όπως και οι φοιτητές, θα καθορίσουν το μελλοντικό σχήμα της ΕΚΕ σε μεγάλο βαθμό και ενεργοποιήσουν την επιρροή ως προς πώς η επιχείρησή θα μπορέσει τελικά να συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη.

Οι Kolodinsky *et. al.* (2010) απαριθμούν τρεις λόγους για την σημασία της αντίληψης των φοιτητών σχετικά με την έννοια της ΕΚΕ. Πρώτον, η παγκόσμια επιχειρηματική κοινότητα ολοένα και περισσότερο φαίνεται να αγκαλιάζει την ΕΚΕ ως βασικό συστατικό βελτίωσης της εταιρικής ταυτότητας και φήμης, δύο χαρακτηριστικά που θεωρούνται απαραίτητα για την επίτευξη της οργανωτικής αποτελεσματικότητας. Η κατανόηση της αντίληψης της ΕΚΕ από τους φοιτητές, θα επιτρέψει στις Σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων για την καλύτερη εκμάθηση του περιεχομένου της. Δεύτερον, γνωρίζοντας την αντίληψη των φοιτητών για την ΕΚΕ, θα βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς στο να ανοίξουν μια πρώτη κουβέντα για το θέμα μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας. Τρίτον, η γνώση αυτών των συμπεριφορών μπορεί τελικά να βοηθήσει τους φοιτητές να κάνουν καλύτερες επιλογές σταδιοδρομίας. Η επιλογή εργασίας σε επιχειρήσεις προσανατολισμένες στην φιλοσοφία της ΕΚΕ αποτελεί κίνητρο για τα μελλοντικά στελέχη καθότι έχουν διδαχθεί τα πολλαπλά οφέλη της ΕΚΕ.

2.11 Ανακεφαλαίωση

Λόγοι όπως η παγκοσμιοποίηση, τα οικονομικά σκάνδαλα στον πανεπιστημιακό κόσμο, η πολυπολιτισμική ενσυναίσθηση των φοιτητών, η ιδιωτικοποίηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και του ανταγωνισμού στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εξώθησαν την ακαδημαϊκή κοινότητα να αλλάξει το περιεχόμενο της εκπαίδευσης που παρείχαν στο μελλοντικό εργατικό δυναμικό. Η αλλαγή είχε στόχο την ένταξη μαθημάτων Επιχειρηματικής Ηθικής και Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο πρόγραμμα σπουδών τους, πρώτα σε μεταπτυχιακό και μετέπειτα σε προπτυχιακό επίπεδο έτσι ώστε να ετοιμάσουν τους φοιτητές στην επαγγελματική τους καριέρα, δίνοντας τους αξίες, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς προβληματισμούς, καθιστώντας τους σωστά στελέχη για την λήψη βαρυσήμαντων αποφάσεων. Είναι τα άτομα που θα διαμορφώσουν τις πολιτικές, τις στρατηγικές και τις αξίες των οργανισμών, οι οποίοι θα πρέπει να είναι βιώσιμοι και κοινωνικά, ηθικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνοι.

Η ένταξη τέτοιων μαθημάτων ξεκίνησε πρώτα στο εξωτερικό και σε δεύτερο στάδιο ακολούθησε και η ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα. Στην εποχή που διανύουμε, μεγάλος αριθμός Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και δει σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων εισήγαγαν μαθήματα σχετικά με την ΕΚΕ στο πρόγραμμα σπουδών τους. Το γεγονός αυτό θεωρείται σημαντική εξέλιξη ειδικά αν αναλογιστούμε ότι πλέον οι

επιχειρήσεις δεν προσβέπουν μόνο σε οικονομική μεγέθυνση και αύξηση των κερδών τους αλλά και στο να δείξουν ένα υπεύθυνο και ηθικό πρόσωπο στην κοινωνία αλλά και σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, στο ευρύτερο περιβάλλον δραστηριοποίησής τους.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΕ

3.1 Εισαγωγή

Πολλάκις έρευνες και εργασίες έχουν δημοσιευτεί σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Όμως, η παγκόσμια βιβλιογραφία αναφορικά με την αντίληψη των φοιτητών για την ΕΚΕ είναι ελάχιστη και περιορισμένη. Για αυτό τον λόγο διεξήχθη η ακόλουθη έρευνα.

Τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα έχουν εισάγει μαθήματα αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στο πρόγραμμα σπουδών τους αλλά δεν υπάρχουν στοιχεία και ευρήματα που να αναφέρουν την σημαντικότητα καθώς και την αναγκαιότητα ύπαρξης τέτοιων μαθημάτων. Επιπρόσθετα, δεν υπάρχουν δεδομένα αναφορικά με την σημασία τους από την μεριά των φοιτητών και κατά πόσο οι ίδιοι τα θεωρούν σημαντικά για την διαμόρφωση της δικής τους προσωπικότητας και συμπεριφοράς που θα τους ακολουθήσει σε όλη τους την επαγγελματική πορεία μετά την αποφοίτηση.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας θα παρουσιαστεί ο στρατηγικός σχεδιασμός και παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας.

3.2 Στρατηγικός σχεδιασμός της έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της αντίληψης των φοιτητών έναντι στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και του τρόπου που αυτή αντιμετωπίζεται από τα ελληνικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για την συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελείται από τρεις κύριες κατηγορίες ερωτήσεων:

- ❖ Δημογραφικά Στοιχεία
- ❖ Πρώτη Επαφή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη
- ❖ Αντίληψη των φοιτητών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εταιρική Κοινωνική

- ❖ Ευθύνη

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τις εξής κατηγορίες ερωτήσεων:

- ❖ Πολλαπλής επιλογής
- ❖ Ερωτήσεις Ναι – Όχι
- ❖ Ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, και
- ❖ Ερωτήσεις σε κλίμακα Λίκερτ

Η έρευνα έλαβε χώρα το διάστημα το διάστημα Απρίλιος – Οκτώβριος 2013 και η δειγματοληψία έγινε από 220 φοιτητές διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η διανομή του ερωτηματολογίου έγινε με δύο τρόπους, με προσωπική διανομή και συλλογή αυτών καθώς και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail). Στην επόμενη ενότητα ακολουθεί η ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων.

3.3 Στατιστική ανάλυση

Το πρόγραμμα που χρησιμοποιήθηκε για την επεξεργασία των δεδομένων ήταν το στατιστικό πρόγραμμα SPSS17.0 και στην ανάλυση που παρουσιάζεται παρακάτω χρησιμοποιείται η περιγραφική στατιστική.

3.4 Ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων

Παρακάτω, παρουσιάζονται τα δεδομένα που απορρέουν από την παρούσα έρευνα και είναι χωρισμένα σε τρεις (3) κατηγορίες ερωτήσεων, όπως ακριβώς παραθέτονται στο ερωτηματολόγιο.

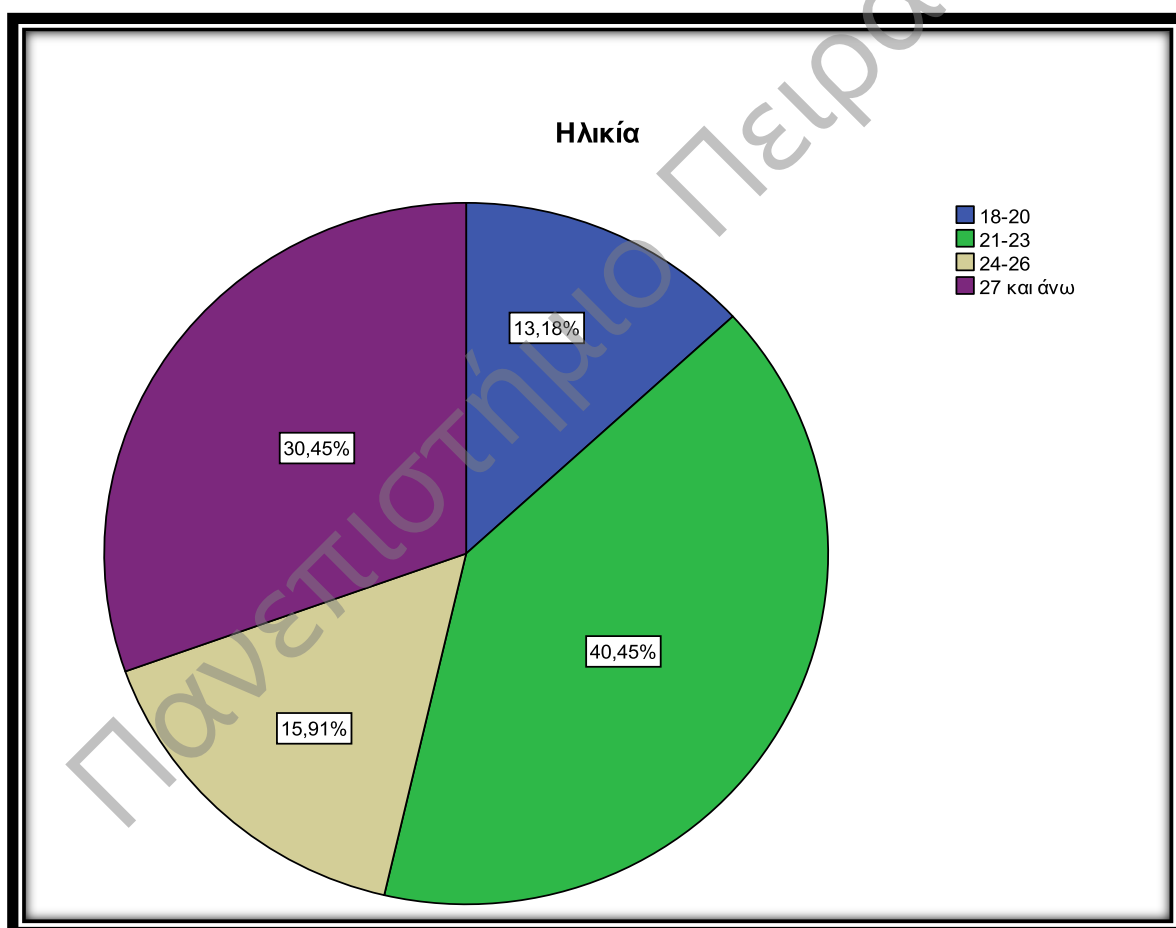
3.4.1 Δημογραφικά Στοιχεία

Στον Πίνακα 3.1 και στο Διάγραμμα 3.1 παρατηρείται πως το δείγμα της έρευνα συγκεντρώνεται περισσότερο στις ηλικιακές κατηγορίες των 21-23 ετών και 27 και άνω. Αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι πολλά άτομα του δείγματος προέρχονται από μεταπτυχιακά προγράμματα. Πιο συγκεκριμένα, το 40,5% ανήκει σε ηλικίες μεταξύ 21 -23 ενώ το 30,5% ανήκει στην κατηγορία μεταξύ 27 και άνω.

Πίνακας 3.1

Κατηγοριοποίηση ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού – δείγματος.

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο ποσοστό
18-20	29	13,2	13,2
21-23	89	40,5	40,5
24-26	35	15,9	15,9
27 και άνω	67	30,5	30,5
Σύνολο	220	100,0	100,0

Διάγραμμα 3.1

Κατηγοριοποίηση ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού – δείγματος

Επίσης, από τα 220 άτομα που πήραν μέρος στην έρευνα 76 άτομα ήταν άνδρες (ποσοστό 34,5%) και 144 άτομα ήταν γυναίκες (ποσοστό 65,5%) (Πίνακας 3.2). Από τον Πίνακα 3.3 βλέπουμε ότι το 65,9% ήταν άνεργοι ενώ το 34,1% ήταν εργαζόμενοι.

Πίνακας 3.2

Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος με κριτήριο το φύλο.

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Άνδρας	76	34,5	34,5	34,5
Γυναίκα	144	65,5	65,5	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Πίνακας 3.3

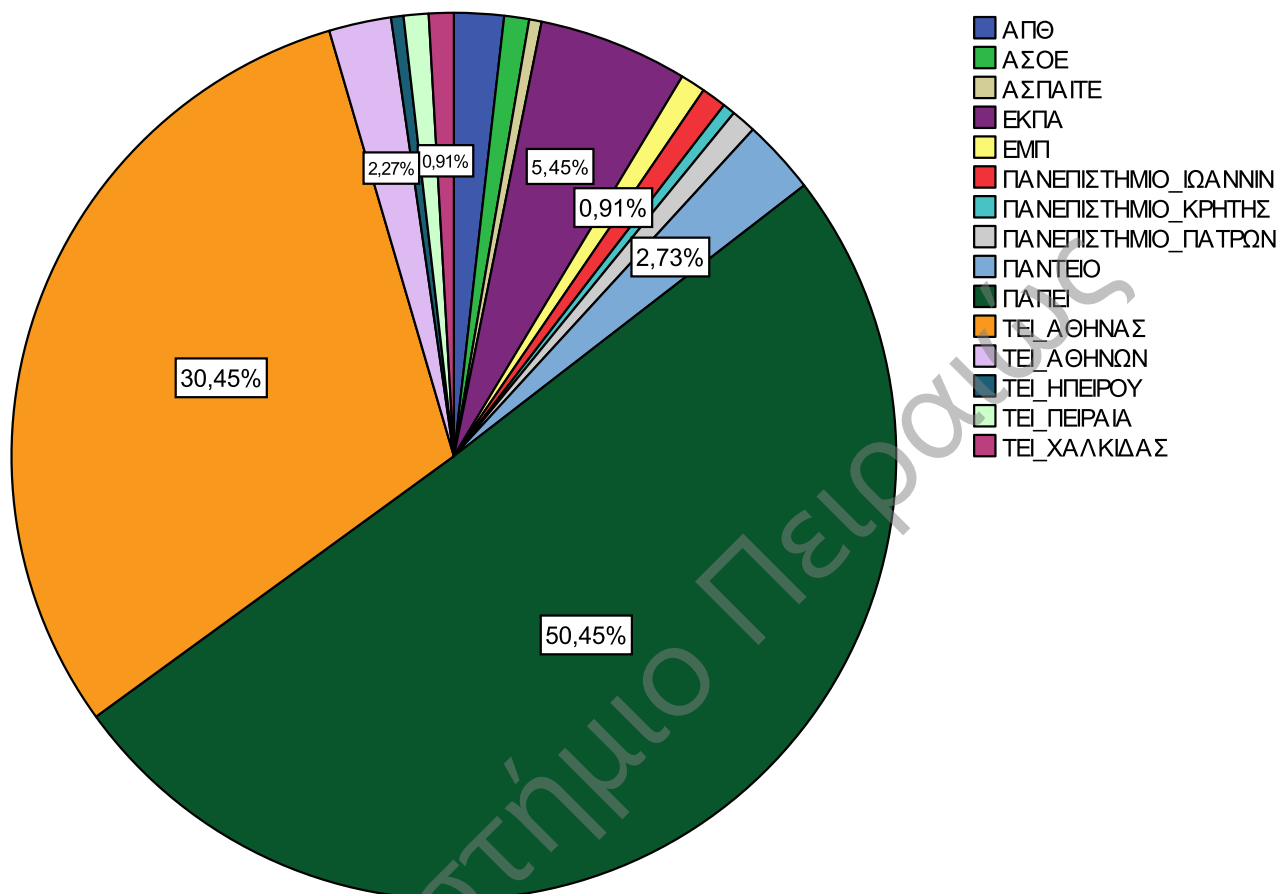
Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος με κριτήριο το επάγγελμα

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Άνεργος	145	65,9	65,9	65,9
Εργαζόμενος	75	34,1	34,1	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Πίνακας 3.4
Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος με τον Φορέα Τριτοβάθμιας
Εκπαίδευσης

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
ΑΠΘ	4	1,8	1,8	1,8
ΑΣΟΕ	2	0,9	0,9	2,7
ΑΣΠΑΙΤΕ	1	0,5	0,5	3,2
ΕΚΠΑ	12	5,5	5,5	8,6
ΕΜΠ	2	0,9	0,9	9,5
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	2	0,9	0,9	10,5
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ	1	0,5	0,5	10,9
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ	2	0,9	0,9	11,8
ΠΑΝΤΕΙΟ	6	2,7	2,7	14,5
ΠΑΠΕΙ	111	50,5	50,5	65,0
ΤΕΙΑΘΗΝΑΣ	67	30,5	30,5	95,5
ΤΕΙ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	5	2,3	2,3	97,7
ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ	1	0,5	0,5	98,2
ΤΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ	2	0,9	0,9	99,1
ΤΕΙ ΧΑΛΚΙΔΑΣ	2	0,9	0,9	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Από ποιόν φορέα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης προέρχετε;

Διάγραμμα 3.2

Κατηγοριοποίηση του πληθυσμού – δείγματος αναφορικά με τον Φορέα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης ανά ποσοστά

Τέλος, όσον αφορά τα δημογραφικά και λοιπά στοιχεία, διαπιστώνουμε πως το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που συμμετείχε στην έρευνα, προέρχονται από το Πανεπιστήμιο Πειραιά (50,5%) και από το ΤΕΙ Αθηνών (30,5%) και έπειτα ακολουθούν τα υπόλοιπα εκπαιδευτικά ιδρύματα όπως παρουσιάζονται στον παραπάνω Πίνακα 3.4 και Διάγραμμα 3.2.

3.4.2 Πρώτη Επαφή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

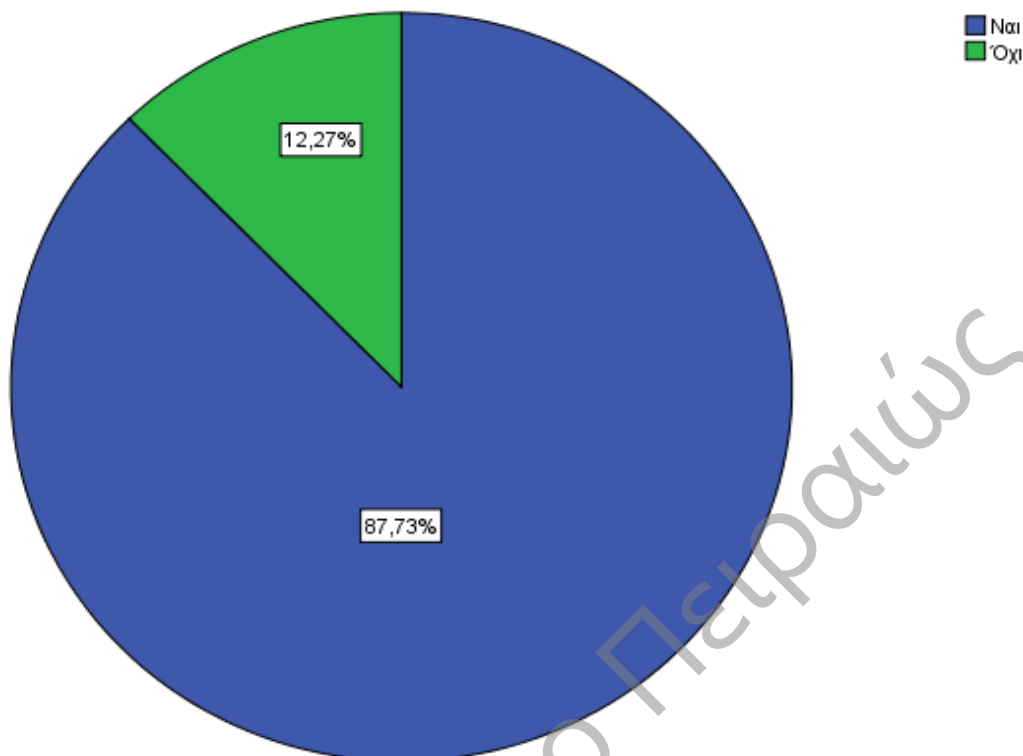
Σε αυτή την ενότητα αναλύεται το δεύτερο σκέλος των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου που αφορούν εισαγωγικές έννοιες έτσι ώστε να έχουμε μια πρώτη εικόνα για το αν πραγματικά οι φοιτητές γνωρίζουν την έννοια και την φιλοσοφία της ΕΚΕ και αν την έχουν διδαχτεί στα ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες ερωτήθηκαν αν γνωρίζουν την έννοια της ΕΚΕ και μάλιστα το 87,7% απάντησαν θετικά, ενώ μόνο το 12,3% απάντησαν αρνητικά (Πίνακας 3.5 και Διάγραμμα 3.3). Αυτό το εύρημα μας παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον καθώς οι φοιτητές έχουν ήδη μια πρώτη επαφή και ιδέα αυτού του νέου τρόπου επιχειρείν.

Πίνακας 3.5
Γνώση της έννοιας Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

		Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό
Ναι	193	87,7	87,7	87,7
Όχι	27	12,3	12,3	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Γνωρίζετε τι σημαίνει Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

Διάγραμμα 3.3

Γνώση της έννοιας Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

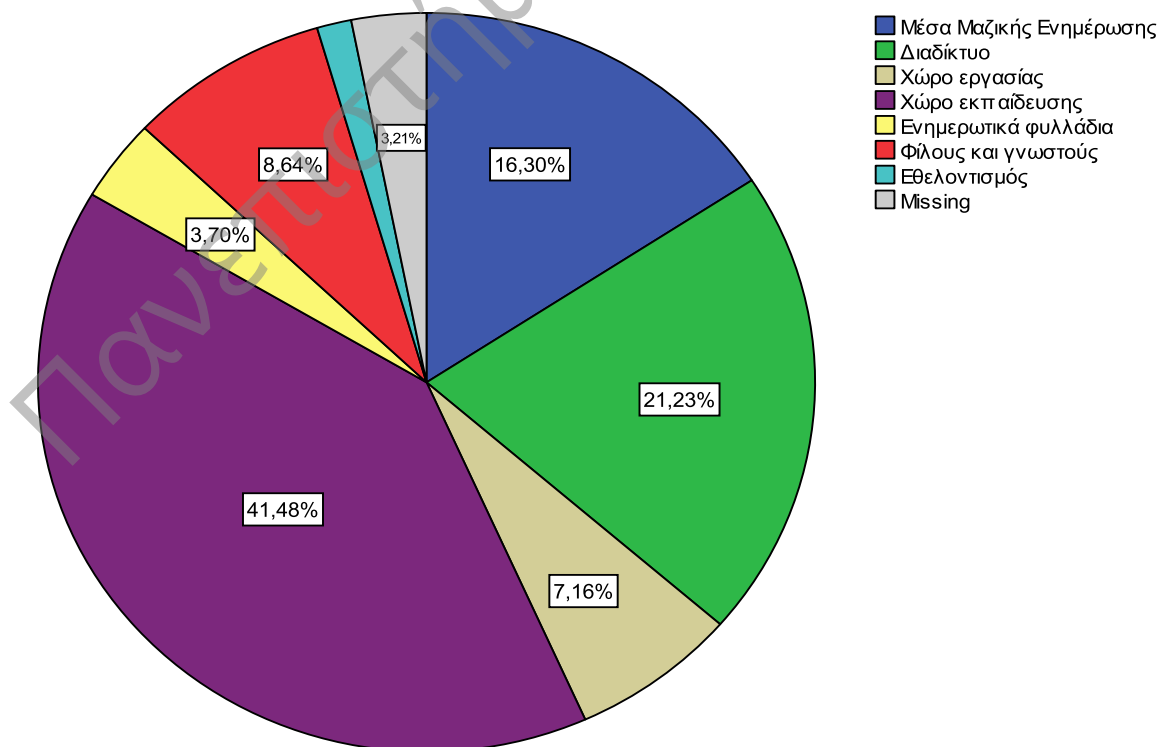
Έπειτα, ερωτήθηκαν από ποιο μέσο – τρόπο, έχουν ακούσει και γνωρίζουν την ΕΚΕ. Εδώ μπορεί να παρατηρηθεί το εξής ενδιαφέρον και ενθαρρυντικό γεγονός. Πάνω από το 40% του δείγματος απάντησε πως γνωρίζει την ΕΚΕ από τον Χώρο Εκπαίδευσης, στοιχείο που δείχνει πως όντως τα ελληνικά Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχουν κάνει κινήσεις προς την κατεύθυνση της ΕΚΕ, όπως είχε αναφερθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Δεύτερο έρχεται το διαδίκτυο με ποσοστό 20,6%, με 15,8 τα ΜΜΕ και είχαμε απαντήσεις με λιγότερο από 10% όπως από τον χώρο εργασίας (6,9%), από ενημερωτικά φυλλάδια (3,6%), από φίλους και γνωστούς (8,4%) και τέλος από τον εθελοντισμό με το ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 1,4%. Τα δεδομένα παρουσιάζονται στους Πίνακες 3.6 και Διάγραμμα 3.4.

Πίνακας 3.6

Μέσο γνωστοποίησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	66	15,8	16,3	16,3
Διαδίκτυο	86	20,6	21,2	37,5
Χώρο εργασίας	29	6,9	7,2	44,7
Χώρο εκπαίδευσης	168	40,2	41,5	86,2
Ενημερωτικά φυλλάδια	15	3,6	3,7	89,9
Φίλους και γνωστούς	35	8,4	8,6	98,5
Εθελοντισμός	6	1,4	1,5	100,0
Σύνολο	405	96,9	100,0	

Από πού έχετε ακούσει για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

Διάγραμμα 3.4

Μέσο γνωστοποίησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης

Επιπρόσθετα, η επόμενη ερώτηση αφορούσε αν η έννοια της ΕΚΕ είναι σύγχρονη. Όπως παρατηρούμε το Πίνακα 3.7, σχεδόν το 80% απάντησε θετικά ενώ μόνο το 20% απάντησε πως η έννοια της ΕΚΕ προέρχεται από τις προηγούμενες δεκαετίες. Εδώ παρατηρείται η έλλειψη γνώσεις απέναντι στην ΕΚΕ καθώς η έννοια μπορεί να θεωρηθεί πως πηγάζει από την αρχαιότητα όμως ουσιαστικά βρήκε άνθηση από την δεκαετία του 70' και έπειτα. Συνεπώς, δεν μπορεί να θεωρηθεί καθεαυτή σύγχρονη.

Πίνακας 3.7

Η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης είναι σύγχρονη;

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ναι	172	78,2	78,2	78,2
Όχι	48	21,8	21,8	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Έπειτα, στην ερώτηση αν έχουν διδαχθεί ποτέ κάποιο μάθημα αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ή την επιχειρησιακή ηθική στο πρόγραμμα σπουδών τους, το 70% απάντησε πως κατά την διάρκεια των σπουδών τους, είχαν κάποιο μάθημα με τους παραπάνω τομείς (Πίνακας 3.8) ενώ μάλιστα, το 85,5% αυτών διατυπώνει πως τα συγκεκριμένα μαθήματα τους βοήθησαν να κατανοήσουν την έννοια και το περιεχόμενο της ΕΚΕ (Πίνακας 3.9).

Πίνακας 3.8

Έχετε διδαχθεί ποτέ κάποιο μάθημα αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ή την επιχειρησιακή ηθική;

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ναι	153	69,5	69,9	69,9
Όχι	66	30,0	30,1	100,0
Σύνολο	219	99,5	100,0	

Πίνακας 3.9

Σας βοήθησε να κατανοήσετε την έννοια και το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ναι	136	61,8	85,5	85,5
Όχι	23	10,5	14,5	100,0
Σύνολο	159	72,3	100,0	

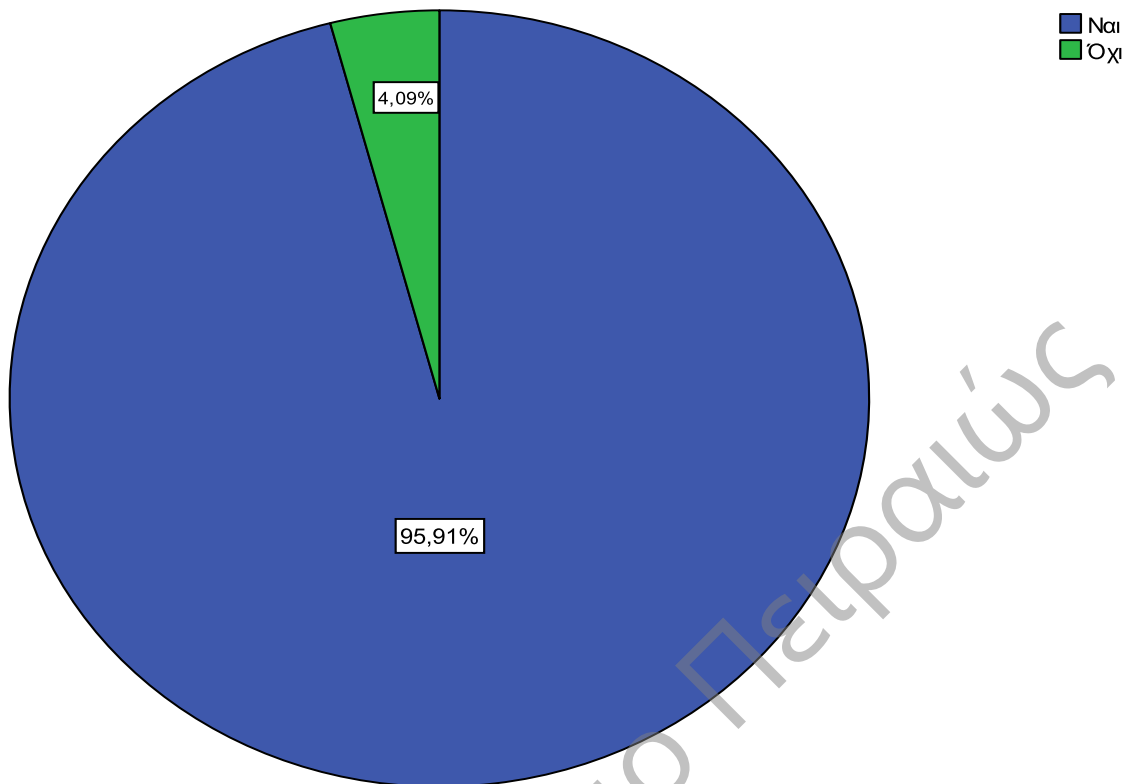
Επίσης, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν πιστεύουν πως είναι σημαντικό το γεγονός να υπάρχουν μαθήματα που να αφορούν την ΕΚΕ και την Επιχειρησιακή Ηθική στο πρόγραμμα σπουδών τους. Με το συντριπτικό ποσοστό του 95,9%, οι συμμετέχοντες κρίνουν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ή εισαγωγής τέτοιων μαθημάτων (Πίνακας 3.10 και Διάγραμμα 3.5).

Πίνακας 3.10

Σημαντικότητα ύπαρξης μαθημάτων σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Επιχειρησιακή Ηθική

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ναι	211	95,9	95,9	95,9
Όχι	9	4,1	4,1	100,0
Σύνολο	220	100,0	100,0	

Πιστεύετε πως είναι σημαντικό τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να έχουν μαθήματα που να αφορούν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την επιχειρησιακή ηθική;

Διάγραμμα 3.5

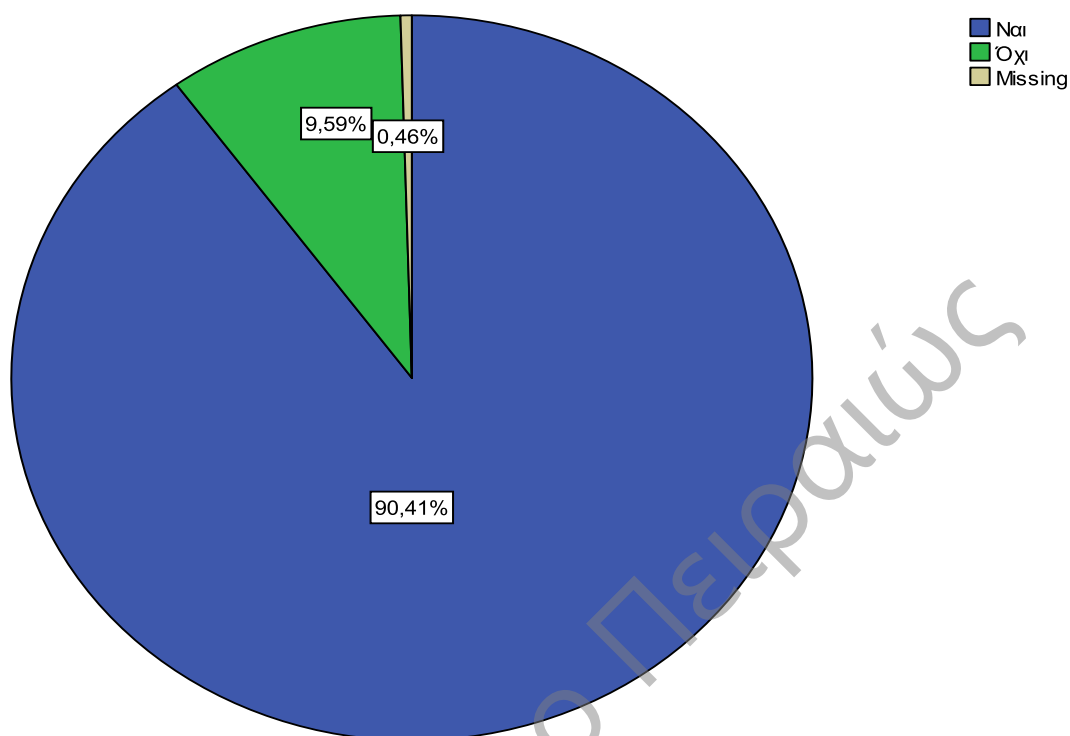
Σημαντικότητα ύπαρξης μαθημάτων σχετικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την Επιχειρησιακή Ηθική

Πίνακας 3.11

Διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς μέσω υιοθέτησης της ΕΚΕ από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

	Αριθμός Φοιτητών	Ποσοστό	Έγκυρο Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Ναι	198	90,0	90,4	90,4
Όχι	21	9,5	9,6	100,0
Σύνολο	219	99,5	100,0	

Πιστεύετε πως η υιοθέτηση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα οδηγήσει στη διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς;

Διάγραμμα 3.6

Διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς μέσω υιοθέτησης της ΕΚΕ από τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στην τελευταία ερώτηση του δεύτερου μέρους, οι φοιτητές κλήθηκαν να απαντήσουν πως αν η υιοθέτηση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα οδηγήσει στη διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς. Όπως στην προηγούμενη ερώτηση, έτσι και εδώ, η μερίδα του λέοντος απάντησε πως όντως η υιοθέτηση της ΕΚΕ θα οδηγήσει στην διαμόρφωση υπεύθυνης και σωστής συμπεριφοράς στους φοιτητές (Πίνακας 3.11 και Διάγραμμα 3.6).

3.4.3 Αντίληψη των φοιτητών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Η τρίτη και τελευταία ενότητα των 6 ερωτήσεων, αφορά εξ' ολοκλήρου την αντίληψη των φοιτητών για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Για την καταγραφή, παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Λίκερτ.

Στην πρώτη ερώτηση, οι συμμετέχοντες έπρεπε να επιλέξουν ποιοι παράγοντες αποδίδουν το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 3.12).

Πίνακας 3.12

Σε ποιο βαθμό οι παρακάτω επιλογές αποδίδουν το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής συμπεριφοράς;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Αύξηση των κερδών και της αποδοτικότητας ενός οργανισμού	11,4	13,6	36,4	27,7	10,9
Περιβαλλοντική Αντίληψη	1,4	5,0	20,0	36,4	37,3
Συμμόρφωση με το νομοθετικό πλαίσιο	0,5	9,1	29,5	35,5	25,5
Βιώσιμη ανάπτυξη	1,8	3,2	25,0	41,8	28,2
Υπευθυνότητα στην κοινωνία	0,5	1,4	16,5	30,7	50,9
Εθελοντισμός και φιλανθρωπία	1,4	10,0	23,6	33,2	31,8

Σύμφωνα με τα παραπάνω ευρήματα, μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι φοιτητές αντιλαμβάνονται την ΕΚΕ σαν μια φιλοσοφία η οποία δίνει έμφαση στην υπευθυνότητα της κοινωνίας και στην προστασία του περιβάλλοντος καθώς και στην συμβολή της στην Βιώσιμη Ανάπτυξη και λιγότερο ως έναν τρόπο ή ένα εργαλείο σύμφωνα με το οποίο ο οργανισμός θα επιτύχει αύξηση των κερδών όπως και αύξηση της αποδοτικότητάς του. Επίσης, παρατηρούμε πως οι φοιτητές πιστεύουν πως ένας οργανισμός θα ενσωματώσει ενέργειες ΕΚΕ έτσι ώστε να συμμορφωθεί με το νομοθετικό πλαίσιο. Αυτό είναι εν μέρει σωστό διότι μόνο σε ελάχιστες χώρες όπως η

Αγγλία υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο που να υποχρεώνει την εφαρμογή της ΕΚΕ. Για τα ελληνικά δεδομένα, η ΕΚΕ περιορίζεται σε εθελοντικές δράσεις και ενέργειες, χωρίς να υπάρχει θεσμική κύρωση σε περίπτωση μη εφαρμογής αυτής. Τέλος, παρατηρούμε πως φοιτητές πιστεύουν πως η ΕΚΕ περιλαμβάνει σε σημαντικό βαθμό την έννοια του εθελοντισμού και της φιλανθρωπίας.

Η δεύτερη ερώτηση έχει σαν σκοπό την διερεύνηση ποια ενδιαφερόμενα μέρη αφορά η ΕΚΕ. Στον Πίνακα 3.13 αποτυπώνονται οι αντιλήψεις των φοιτητών.

Πίνακας 3.13

Ποιους από τους παρακάτω αφορά η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Επιχειρήσεις και οργανισμούς	0	1,8	7,3	26,8	64,1
Επιχειρησιακούς εταίρους	0,5	4,1	17,3	35,0	43,2
Περιβάλλον	1,4	0,9	19,5	31,8	46,4
Καταναλωτές	2,3	4,5	23,2	40,9	29,1
Πολίτες	1,8	5,9	22,7	36,8	32,7
Μελλοντικές γενεές	1,4	5,0	16,8	30,5	46,4
Προμηθευτές	3,2	7,7	40,0	35,0	14,1
Επενδυτές	2,7	7,3	24,1	40,0	25,9
Εργαζόμενους	0,5	4,5	22,3	37,7	35,0
Τοπικές κοινωνίες	1,4	3,6	18,2	35,9	40,9

Εδώ διαπιστώνουμε πως οι φοιτητές πιστεύουν πως η ΕΚΕ αφορά πρώτα τις επιχειρήσεις, τους οργανισμούς και τους επιχειρησιακούς εταίρους και έπειτα το περιβάλλον και τις μελλοντικές γενεές. Ουσιαστικά, δείχνουν να πιστεύουν πως αφορά πρώτα τον επιχειρηματικό κόσμο και έπειτα τα υπόλοιπα ενδιαφερόμενα μέρη. Το αξιοσημείωτο εδώ είναι πως στην πραγματικότητα, η ΕΚΕ αφορά όλους. Από τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς έως τους προμηθευτές και τις τοπικές κοινωνίες. Είναι μια φιλοσοφία και ένας τρόπος επιχειρείν που επικεντρώνεται σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, δίχως να κάνει διακρίσεις.

Η τρίτη ερώτηση αφορά τις διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Στο Πίνακα 14, παρατηρούμε πως οι απαντήσεις επικεντρώνονται περισσότερο στην ηθική,

κοινωνική και περιβαλλοντική διάσταση της ΕΚΕ ενώ με λιγότερα ποσοστά έχουμε απαντήσεις όπως η στρατηγική, η νομική και η οικονομική διάσταση. Για μια ακόμα φορά διαπιστώνετε πως οι φοιτητές θεωρούν την ΕΚΕ ως μια έννοια που ενσωματώνει την περιβαλλοντική, την ηθική και την κοινωνική εξύψωση και προώθηση και όχι ως έναν τρόπο διαφήμισης και στρατηγική έτσι ώστε να βελτιώσει τα οικονομικά αποτελέσματα των οργανισμών. Πάντως, η διεθνής αρθρογραφία έχει δείξει πως η ΕΚΕ περιλαμβάνει όλες τις παρακάτω διαστάσεις, σε διαφορετικό βαθμό ανά περίπτωση.

Πίνακας 3.14
Διαστάσεις της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Οικονομική	1,8	7,7	29,5	36,8	24,1
Νομική	0,5	7,3	27,3	41,8	23,2
Ηθική	0,5	2,7	10,9	26,8	59,1
Περιβαλλοντική	0,9	2,7	14,1	33,2	49,1
Στρατηγική	0,9	5,5	28,6	40,0	25,0
Κοινωνική	0,5	0,9	10,0	29,1	59,5
Φιλανθρωπική	2,3	6,8	21,4	27,3	42,3

Σε αυτή την ερώτηση ρωτήσαμε τους ακαδημαϊκούς πολίτες για ποιον λόγο ένας οργανισμός πρέπει να υιοθετήσει την φιλοσοφία της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης. Στον Πίνακα 3.15 παρουσιάζονται οι απαντήσεις αυτών.

Πίνακας 3.15
Λόγοι υιοθέτησης της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης.

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Αύξηση παραγωγής και παραγωγικότητας	6,8	11,4	43,6	26,8	11,4
Βελτίωση εταιρικής φήμης και καλής «εικόνας»	1,4	4,5	15,0	35,0	44,1
Αύξηση ή ακόμα και μεγιστοποίηση των κερδών της	5,9	11,8	32,7	37,7	11,8
Θα της προσδώσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα	1,4	10,9	23,6	39,1	25,0
Μείωση λειτουργικού κόστους	13,2	20,5	40,5	20,9	5,0
Προσέλκυση και διατήρηση ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού	5,9	12,7	37,3	32,7	11,4
Βοηθάει στην ελαχιστοποίηση ζημίας σε περίπτωση κρίσης	7,3	23,6	35,0	25,0	9,1
Συμβάλλει στην βιώσιμη ανάπτυξη	1,4	6,8	22,3	41,4	28,2
Ενίσχυση εργασιακών σχέσεων	2,3	9,5	29,1	40,5	18,6
Προάσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων	0,9	4,5	16,4	39,5	38,6
Περιβαλλοντική προστασία	0,9	3,2	17,7	32,3	45,9
Ένδειξη ευαισθησίας σε ευπαθείς ομάδες του κοινωνικού συνόλου	0,5	5,5	15,5	31,8	46,8
Συμμόρφωση με το θεσμικό πλαίσιο της χώρας	0,9	8,6	31,4	35,0	24,1
Αλλαγή επιχειρησιακής κουλτούρας	0,5	6,4	19,1	34,1	40,0
Εθελοντισμός και φιλανθρωπία	1,8	5,5	26,4	30,5	35,9
Πιέσεις από τους ανταγωνιστές	6,8	15,5	40,9	29,1	7,7
Πίεση από την κοινωνία	3,2	13,2	33,2	32,3	18,2

Τα ποσοστά των απαντήσεων είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς μας δείχνουν επακριβώς την αντίληψη που έχουν οι φοιτητές για την ΕΚΕ. Πιο συγκεκριμένα, κυρίαρχο ρόλο παίζει για ακόμα μια φορά η ηθική και περιβαλλοντική πτυχή της ΕΚΕ. Ουσιαστικά, οι συμμετέχοντες πιστεύουν πως αν ένας οργανισμός εφαρμόσει ενέργειες ΕΚΕ, τότε θα είναι σε θέση να συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και να δείξει ευαισθησία σε ευπαθές ομάδες του κοινωνικού συνόλου. Έπειτα, θεωρούν πως η ΕΚΕ θα βελτιώσει την εταιρική φήμη και την καλή «εικόνα» του οργανισμού. Επιπρόσθετα, γίνεται αντιληπτό πως οι φοιτητές πιστεύουν πως αν ένας οργανισμός ενσωματώσει την ΕΚΕ στην στρατηγική του τότε θα είναι βιώσιμη, θα ενισχύσει τις εργασιακές σχέσεις και θα προασπίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα των εργαζομένων και σε δεύτερη φάση θα της προσδώσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Για έτι μια φορά, παρατηρείται από την μεριά των απαντηθέντων πως η ΕΚΕ για αυτούς αποτελεί έναν πρωτοποριακό τρόπο δραστηριοποίησης και λειτουργίας, δίνοντας πρώτα οφέλη στα ενδιαφερόμενα μέρη και έπειτα δίνει έμφαση στα οικονομικά αποτελέσματα.

Στην πέμπτη ερώτηση της τελευταίας ενότητας ερωτήσεων της έρευνας, οι φοιτητές ρωτήθηκαν για ποιο λόγο πιστεύουν πως η ΕΚΕ τους αφορά προσωπικά. Με μεγάλη διαφορά και παραπάνω από τους μισούς υποστήριξαν πως ως μελλοντικοί μάντζερ και εργαζόμενοι, θα πρέπει να έχουμε ευαισθησία για κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα. Έπειτα, διατύπωσαν πως η ΕΚΕ τους αφορά διότι είναι ευθύνη όλων μας και όχι μόνο μια στρατηγική και φιλοσοφία που θα πρέπει να εφαρμόζει η διοίκηση ενός οργανισμού. Επίσης, το 35% των ερωτηθέντων πιστεύουν πως μέσω της ΕΚΕ θα μπορέσουν να καταπολεμήσουν οικονομικά και οικολογικά σκάνδαλα που ενδεχομένως να προκύψουν στο μέλλον, θα ανταπεξέλθουν στις κοινωνικές και επιχειρησιακές πιέσεις για υπευθυνότητα και εν τέλει τα ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της αγοράς. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί και στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 3.16).

Πίνακας 3.16

Προσωπικοί λόγοι όπου η ΕΚΕ αφορά τους φοιτητές.

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Διότι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι ευθύνη όλων μας	2,7	4,1	23,6	34,5	35,0
Εξαιτίας της μεγάλης αποδοχής που έχει η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στον επιχειρηματικό χώρο	5,9	13,6	35,9	30,0	14,5
Διότι ως μελλοντικοί μάνατζερ και εργαζόμενοι, θα πρέπει να έχουμε ευαισθησία για κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα	0,9	1,4	12,7	30,0	55,0
Εξαιτίας των κοινωνικών και επιχειρησιακών πιέσεων για υπευθυνότητα	4,5	8,6	30,9	35,5	20,5
Για την καταπολέμηση οικονομικών και οικολογικών σκανδάλων	3,6	8,6	28,2	38,6	20,9
Για να ανταπεξέλθουμε στις ανάγκες της αγοράς	5,9	15,5	26,8	34,5	17,3

Στην τελευταία ερώτηση της έρευνας, αναζητήσαμε με ποιον τρόπο θα μπορούσαν τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να αλλάξουν φιλοσοφία προς την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Οι περισσότεροι φοιτητές πιστεύουν πως αυτό θα είναι εφικτό με την εισαγωγή μαθημάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο πρόγραμμα σπουδών. Συνεπώς, θεωρούν πως η επιμόρφωση, εκπαίδευση και εισαγωγή της ΕΚΕ στο ακαδημαϊκό τους υπόβαθρο, είναι αναγκαία και επιτακτική.

Επίσης, τα άτομα της έρευνας πιστεύουν πως τα Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης θα πρέπει να εφαρμόσουν κάποιο σύστημα περιβαλλοντικής διαχείρισης (όπως το ISO, EMAS, κ.ά.) ή ακόμα και με την εφαρμογή προγραμμάτων ελέγχου χρήσης ενέργειας.

Πίνακας 3.17

**Τρόποι αλλαγής φιλοσοφίας των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην
φιλοσοφία της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης**

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	%	%	%	%	%
Με επίσημη δέσμευση στο διαδικτυακό τόπο του ιδρύματος	7,3	17,7	30,9	30,9	13,2
Με την εισαγωγή μαθημάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο πρόγραμμα σπουδών	1,4	1,4	18,2	36,8	42,3
Με εφαρμογή προγραμμάτων ελέγχου χρήσης ενέργειας	0	2,3	26,8	41,4	29,5
Εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (ISO, EMAS, κά.)	0	3,2	17,3	41,8	37,7
Δέσμευση για χρήση ανακυκλώσιμων υλικών	0,5	6,4	22,3	42,3	28,6
Φιλανθρωπικές εκδηλώσεις με την συμμετοχή φοιτητών	1,4	3,2	28,6	33,2	33,6
Εκδηλώσεις και ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος (εθελοντισμός, δεντροφύτευση, κά.)	0	3,2	20,0	38,2	38,6

Τέλος, με μικρότερα ποσοστά, οι φοιτητές πιστεύουν πως τα εκπαιδευτικά ιδρύματα με διάφορες εκδηλώσεις και ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος θα μπορέσουν να αλλάξουν την φιλοσοφία τους προς την ΕΚΕ. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως κατά την διάρκεια της ηλεκτρονικής εποχής των social media, η επίσημη δέσμευση στο διαδικτυακό τόπο του ιδρύματος δεν αποτελεί πρωταρχική επιλογή από την μεριά των φοιτητών. Τα παραπάνω συμπεράσματα απορρέουν από τον Πίνακα 3.17.

3.5 Ανακεφαλαίωση

Η παραπάνω έρευνα αποτελεί ένα πρώτο βήμα για την αποτύπωση της αντίληψης των φοιτητών αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη από το αντίστοιχο Τριτοβάθμιο Ίδρυμα Εκπαίδευσης που προέρχονται. Τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν ενθαρρυντικά στοιχεία για το επίπεδο γνώσεις που έχουν οι φοιτητές για την ΕΚΕ.

Πιο συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό γνωρίζει την έννοια της ΕΚΕ και μάλιστα σχεδόν οι μισοί από αυτούς από το εκπαιδευτικό τους ίδρυμα καθώς κατά την διάρκεια των σπουδών τους έχουν διδαχτεί μάθημα σχετικά με την Επιχειρησιακή Ηθική ή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Επίσης, σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι σχετικά μαθήματα είναι πολύ σημαντικά και μέσω αυτών θα οδηγηθούν στην διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς, με ιδιαίτερη έμφαση στην κοινωνική και περιβαλλοντική προστασία.

Εν συνεχεία, αν και θεωρούν ότι η ΕΚΕ είναι μια έννοια που αφορά κατά κύριο λόγο τις επιχειρήσεις, δεν την θεωρούν εργαλείο για την οικονομική ανάπτυξη αυτών αλλά μέσο περιβαλλοντικής προστασίας, ένδειξης ευαισθητοποίησης σε ευπαθείς ομάδες, αλλαγής επιχειρησιακής κουλτούρας, προστασίας και προάσπισης των ανθρώπινων δικαιωμάτων όπως επίσης και βελτίωση των εργασιακών σχέσεων, στο πλαίσιο της αλλαγής της επιχειρησιακής κουλτούρας.

Τέλος, οι φοιτητές αναφέρουν πως η έννοια της ΕΚΕ τους ενδιαφέρει άμεσα και σε μεγάλο βαθμό καθώς ως μελλοντικοί μανάτζερ και εργαζόμενοι, θα πρέπει να έχουν ευαισθησία για κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα και θεωρούν την ένταξη (ή την ύπαρξη) μαθημάτων σχετικά με την ΕΚΕ μείζονος σημασίας.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Καταγραφή και παρουσίαση ορισμών της ΕΚΕ

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001)

“Μια ιδέα σύμφωνα με την οποία οι εταιρείες ενσωματώνουν κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με τους ενδιαφερόμενους φορείς σε εθελοντική βάση”.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011)

“Η ευθύνη των επιχειρήσεων για τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία”

Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη (1999)

“Η δέσμευση των επιχειρήσεων να συμβάλλουν στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, στην εργασία με τους εργαζόμενους και τις οικογένειές τους, την τοπική κοινότητα και την κοινωνία γενικότερα έτσι ώστε να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους”.

Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη (2000)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι η συνεχιζόμενη δέσμευση των επιχειρήσεων για συμπεριφέρονται ηθικά και να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη με παράλληλη βελτίωση της ποιότητας της ζωής των εργαζομένων και των οικογενειών τους, όπως καθώς και της τοπικής κοινότητας και της κοινωνίας γενικότερα”.

Business for Social Responsibility (2000)

“Η λειτουργία μιας επιχείρησης κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται ή να υπερβαίνει τα ηθικές, νομικές, εμπορικές προσδοκίες των πολιτών που η κοινωνία έχει από την επιχείρηση. Η κοινωνική ευθύνη είναι μια κατευθυντήρια αρχή και για κάθε απόφαση που λαμβάνεται σε κάθε τομέα της επιχείρησης”.

IBLF (2003)

“Οι ανοικτές και διαφανείς επιχειρηματικές πρακτικές βασίζονται σε ηθικές αξίες και στο σεβασμό των εργαζομένων, των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος, γεγονός που θα συμβάλει στην βιώσιμη επιχειρηματική επιτυχία”.

Khoury et. al. (1999)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι οι συνολικές σχέσεις της εταιρείας με όλους τους ενδιαφερόμενους. Αυτές περιλαμβάνουν τους πελάτες, τους εργαζομένους, τις κοινότητες, τους ιδιοκτήτες/επενδυτές, την κυβέρνηση, τους προμηθευτές και τους ανταγωνιστές. Τα στοιχεία της κοινωνικής ευθύνης περιλαμβάνουν επενδύσεις στις σχέσεις της Κοινότητας, στις σχέσεις των εργαζομένων, στη δημιουργία και διατήρηση της απασχόλησης, στη διαχείριση του περιβάλλοντος και στις οικονομικές επιδόσεις”.

CSRwire (2003)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ορίζεται ως η ενσωμάτωση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και των αξιών, με τις οποίες τα συμφέροντα όλων των ενδιαφερομένων μερών, συμπεριλαμβανομένων των επενδυτών, των πελατών, των εργαζόμενων και του περιβάλλοντος, και οι οποίες αντικατοπτρίζονται στις εταιρικές πολιτικές και δράσεις”.

Jones (1980)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη έχει οριστεί σαν την έννοια με την οποία οι επιχειρήσεις έχουν την υποχρέωση απέναντι στις ομάδες-συστατικά της κοινωνίας, εκτός από τους μετόχους, και πέρα από αυτήν που ορίζεται βάση νόμου ή συμβάσεων της Ένωσης, που δείχνουν ότι η συμμετοχή μπορεί να υπερβαίνει το ζήτημα της ιδιοκτησίας”.

Hopkins (2003)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αφορά την αντιμετώπιση των ενδιαφερομένων φορέων της επιχείρησης με ηθικό ή με κοινωνικά υπεύθυνο τρόπο. “Ηθικά ή κοινωνικά υπεύθυνος” νοείται ο τρόπος που θεωρείται αποδεκτός σε πολιτισμένες κοινωνίες. Η κοινωνική ευθύνη περιλαμβάνει και την οικονομική ευθύνη. Οι ενδιαφερόμενοι υπάρχουν τόσο εντός επιχείρησης όσο και εκτός. Ο ευρύτερος στόχος της κοινωνικής ευθύνης είναι η δημιουργία όλο και υψηλότερου βιοτικού επιπέδου, διατηρώντας παράλληλα την κερδοφορία της εταιρείας, για τους λαούς τόσο εντός όσο και εκτός της εταιρείας”.

McWilliams and Siegel (2001)

“Είναι οι δράσεις που εμφανίζονται για να κάνουν περισσότερο κοινωνικά καλό, πέρα από τα συμφέροντα της επιχείρησης και αυτό που απαιτείται από το νόμο”.

Pinney (2001)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη μπορεί απλούστατα να ορίζεται ως ένα σύνολο πρακτικών διαχείρισης που διασφαλίζει ότι η εταιρεία ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιπτώσεις των δραστηριοτήτων της στην κοινωνία μεγιστοποιώντας παράλληλα τις θετικές επιπτώσεις της”.

Kilcullen and Kooistra (1999)

“Η ΕΚΕ είναι ο βαθμός ηθικής υποχρέωσης που μπορεί να αποδοθεί σε εταιρείες πέραν απλά της υπακοής στους νόμους του κράτους”.

Piacentini et. al. (2000)

“Η ΕΚΕ είναι η εθελοντική ανάληψη ευθυνών από τις εταιρείες πέρα από τις καθαρά οικονομικές και νομικές ευθύνες”.

Woodward - Clyde (1999)

“Η ΕΚΕ έχει οριστεί ως ένα “συμβόλαιο” μεταξύ κοινωνίας των πολιτών και των επιχειρήσεων όπου μία κοινότητα χορηγεί σε μία εταιρεία άδεια να λειτουργεί και σαν ανταμοιβή η επιχείρηση πληροί ορισμένες υποχρεώσεις και συμπεριφέρεται κατά τρόπο αποδεκτό στην κοινωνία”.

Foran (2001)

“Η ΕΚΕ μπορεί να οριστεί ως το σύνολο των πρακτικών και των συμπεριφορών που θεσπίζουν οι επιχειρήσεις προς την κατεύθυνση του εργατικού δυναμικού τους, προς το περιβάλλον στην οποία είναι ενσωματωμένες λειτουργίες τους, προς την αρχή και προς την κοινωνία των πολιτών”.

Frederick et. al. (1992)

“Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη μπορεί να οριστεί ως το γεγονός πως οι επιχειρήσεις θα πρέπει να λογοδοτούν για τα αποτελέσματα κάποιων από τις δράσεις τους στην κοινότητα και το περιβάλλον”.

Van Marrewijk (2003)

“Σε γενικές γραμμές, η εταιρική βιωσιμότητα και η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη αφορούν τις δραστηριότητες της εταιρείας - σε εθελοντική βάση – που αποδεικνύουν την ένταξη των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ανησυχιών στις επιχειρηματικές δραστηριότητες και στις επαφές με τα ενδιαφερόμενους τους”.

Van Marrewijk (2001)

“Οι εταιρείες με μια στρατηγική ενσωμάτωσης της ΕΚΕ επιδεικνύουν τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανησυχίες τους στις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες και στις επαφές τους με τα ενδιαφερόμενα μέρη τους και για να επιδείξουν ανοιχτά τις επιδόσεις τους”.

Strategis (2003)

“Η ΕΚΕ θεωρείται γενικά ως η επιχειρησιακή συμβολή στην αειφόρο ανάπτυξη, η οποία έχει οριστεί ως η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, δεν υποθηκεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους και είναι γενικώς γνωστή ως η επικέντρωση στο πώς να επιτευχθεί η ενσωμάτωση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιταγών.

Dow Jones Sustainability Index (2012)

"Εταιρική κοινωνική ευθύνη είναι μια επιχειρηματική προσέγγιση που δημιουργεί μακροπρόθεσμη αξία για τους μετόχους, αγκαλιάζει τις ευκαιρίες και τη διαχείριση των κινδύνων που απορρέουν από τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές εξελίξεις. Οι ηγέτες της Εταιρικής Βιωσιμότητας επιτυγχάνουν μακροπρόθεσμη αξία για τους μετόχους, ετοιμάζοντας στρατηγικές για να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες της αγοράς για βιώσιμα προϊόντα και υπηρεσίες ενώ, ταυτόχρονα προσπαθούν με επιτυχία τη μείωση και την αποφυγή του κόστους και των κινδύνων".

BITC (2005)

“Η ΕΚΕ μπορεί να οριστεί ως «τη διαχείριση των θετικών επιπτώσεων μιας επιχείρησης στην κοινωνία και το περιβάλλον μέσω των δραστηριοτήτων, των προϊόντων ή των υπηρεσιών της και μέσω της αλληλεπίδρασής της με τα

ενδιαφερόμενα μέρη της, όπως οι εργαζόμενοι, οι πελάτες, οι επενδυτές και οι προμηθευτές".

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Ερωτηματολόγιο διπλωματικής εργασίας

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης

Ερωτηματολόγιο

“Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση”

Ειρήνη Φαφαλιού, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πειραιώς

fafaliou@unipi.gr

Φώτιος Ρίζος, Μεταπτυχιακός φοιτητής Πανεπιστημίου Πειραιώς

rizofotis@yahoo.gr

Η παρούσα έρευνα διεξάγεται από το Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Πειραιώς, στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας. Στόχος της είναι η διερεύνηση της αντίληψης των φοιτητών έναντι στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και του τρόπου που αυτή αντιμετωπίζεται από τα ελληνικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η έρευνα πραγματοποιείται υπό την αιγίδα της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Ειρήνης Φαφαλιού και του μεταπτυχιακού φοιτητή Φώτιου Ρίζου.

Παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά τις ερωτήσεις και απαντήστε με ειλικρίνεια. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα διαρκέσει περίπου 5 λεπτά. Δεν υπάρχει σωστή και λάθος απάντηση. Χρειαζόμαστε την προσωπική σας άποψη. Αξίζει να σημειωθεί πως η παρούσα έρευνα είναι εμπιστευτική και τα δεδομένα που θα προκύψουν, θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς του επιστημονικού έργου.

Σας ευχαριστούμε πολύ για τον πολύτιμο χρόνο σας!

I. Δημογραφικά Στοιχεία

1. Ηλικία:

- 18 – 20
- 21 – 23
- 24 – 26
- 27 και άνω

2. Φύλο:

- Άνδρας
- Γυναίκα

3. Ατομικό ή Οικογενειακό Εισόδημα:

- 0 έως 400
- 401 έως 700
- 701 έως 1000
- 1001 και άνω

4. Επάγγελμα:

- Άνεργος
- Εργαζόμενος

5. Τόπος Κατοικίας: _____

6. Από ποιόν φορέα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης προέρχετε;

Τδρμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης: _____

Σχολή: _____

Τμήμα: _____

Εξάμηνο: _____

II. Πρώτη Επαφή με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

1. Γνωρίζετε τι σημαίνει Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

Ναι Όχι

2. Από πού έχετε ακούσει για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη; (συμπληρώστε ένα ή και περισσότερα)

- ❖ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
- ❖ Διαδίκτυο
- ❖ Χώρο εργασίας
- ❖ Χώρο εκπαίδευσης
- ❖ Ενημερωτικά φυλλάδια
- ❖ Φίλους και γνωστούς
- ❖ Εθελοντισμό
- ❖ Άλλο, παρακαλώ ορίστε: _____

3. Πιστεύετε πως η έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης είναι σύγχρονη;

Ναι Όχι

4. Έχετε διδαχθεί ποτέ κάποιο μάθημα αναφορικά με την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ή την επιχειρησιακή ηθική;

Ναι Όχι

5. Αν απαντήσατε 'Ναι' στην προηγούμενη ερώτηση, σας βοήθησε να κατανοήσετε την έννοια και το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

Ναι Όχι

6. Πιστεύετε πως είναι σημαντικό τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να έχουν μαθήματα που να αφορούν την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και την επιχειρησιακή ηθική;

Ναι Όχι

7. Πιστεύετε πως η υιοθέτηση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα οδηγήσει στη διαμόρφωση υπεύθυνης συμπεριφοράς;

Ναι Όχι

III. Αντίληψη των φοιτητών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη

Στις παρακάτω ερωτήσεις, βάλτε X στο απάντηση που είναι πιο κοντά στις προσωπικές σας απόψεις.

1. Κατά την γνώμη σας, σε ποιο βαθμό οι παρακάτω επιλογές αποδίδουν το περιεχόμενο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Αύξηση των κερδών και της αποδοτικότητας ενός οργανισμού					
Περιβαλλοντική Αντίληψη					
Συμμόρφωση με το νομοθετικό πλαίσιο					
Βιώσιμη ανάπτυξη					
Υπευθυνότητα στην κοινωνία					
Εθελοντισμός και φιλανθρωπία					

2. Κατά την γνώμη σας, ποιούς από τους παρακάτω αφορά η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Επιχειρήσεις και οργανισμούς					
Επιχειρησιακούς εταίρους					
Περιβάλλον					
Καταναλωτές					
Πολίτες					
Μελλοντικές γενεές					
Προμηθευτές					
Επενδυτές					
Εργαζόμενους					
Τοπικές κοινωνίες					

3. Κατά την γνώμη σας, ποιές διαστάσεις του οργανισμού περιλαμβάνει η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Οικονομική					
Νομική					
Ηθική					
Περιβαλλοντική					
Στρατηγική					
Κοινωνική					
Φιλανθρωπική					

4. Κατά την γνώμη σας, για ποιούς λόγους ένας οργανισμός πρέπει να υιοθετήσει την φιλοσοφία της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Αύξηση παραγωγής και παραγωγικότητας					
Βελτίωση εταιρικής φήμης και καλής «εικόνας»					
Αύξηση ή ακόμα και μεγιστοποίηση των κερδών της					
Θα της προσδώσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα					
Μείωση λειτουργικού κόστους					
Προσέλκυση και διατήρηση ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού					
Βοηθάει στην ελαχιστοποίηση ζημίας σε περίπτωση κρίσης					
Συμβάλλει στην βιώσιμη ανάπτυξη					
Ενίσχυση εργασιακών σχέσεων					
Προάσπιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων					
Περιβαλλοντική προστασία					
Ένδειξη ευαισθησίας σε ευπαθείς ομάδες του κοινωνικού συνόλου					
Συμμόρφωση με το θεσμικό πλαίσιο της χώρας					
Αλλαγή επιχειρησιακής κουλτούρας					
Εθελοντισμός και φιλανθρωπία					
Πιέσεις από τους ανταγωνιστές					
Πίεση από την κοινωνία					

5. Για ποιούς από τους παρακάτω λόγους σας αφορά προσωπικά, ως φοιτητές, η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Διότι η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη είναι ευθύνη όλων μας					
Εξαιτίας της μεγάλης αποδοχής που έχει η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη στον επιχειρηματικό χώρο					
Διότι ως μελλοντικοί μάνατζερ και εργαζόμενοι, θα πρέπει να έχουμε ευαισθησία για κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα					
Εξαιτίας των κοινωνικών και επιχειρησιακών πιέσεων για υπευθυνότητα					
Για την καταπολέμηση οικονομικών και οικολογικών σκανδάλων					
Για να ανταπεξέλθουμε στις ανάγκες της αγοράς					

6. Με ποιόν τρόπο μπορούν τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να αλλάξουν φιλοσοφία προς την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Αρκετά	Πολύ
	1	2	3	4	5
Με επίσημη δέσμευση στο διαδικτυακό τόπο του ιδρύματος					
Με την εισαγωγή μαθημάτων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στο πρόγραμμα σπουδών					
Με εφαρμογή προγραμμάτων ελέγχου χρήσης ενέργειας					
Εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης (ISO, EMAS, κά.)					
Δέσμευση για χρήση ανακυκλώσιμων υλικών					
Φιλανθρωπικές εκδηλώσεις με την συμμετοχή φοιτητών					
Εκδηλώσεις και ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος (εθελοντισμός, δέντροφύτευση, κά.)					

Σας ευχαριστούμε θερμά για τον χρόνο σας

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη

Al-Khatar, K. and Naser, K. (2003). User's perceptions of corporate social responsibility and accountability: Evidence from an emerging economy. *Managerial Auditing Journal*, 18, 538.

Alshuwaikhat, H.M. and Abubakar I (2008). An integrated approach to achieving campus sustainability: assessment of the current campus environmental management practices. *J. Cleaner Prod.*, 16, 1777-85.

Alvarez, A. and Rogers, J. (2006). Going "out there": Learning about sustainability in place. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 7(2), 176–188.

Amaeshi, K.M. and Adi, B. (2007). Reconstructing the Corporate Social Responsibility Construct in Utlsh. *Business Ethics European Review*, 16, 3-18.

Atakan, M. G. S. and Eker, T. (2007). Corporate Identity of a Socially Responsible University – A Case from the Turkish Higher Education Sector, *Journal of Business Ethics*, 76, 55–68.

Aupperle, KE., Carroll, AB., and Hartfield, JD. (1985). An empirical examination of the relationship between corporate social responsibility and profitability. *Academic Management Journal*, 28, 446-463.

Baetz, M. C. and Sharp, D. J. (2004). Integrating Ethics Content into the Core of Business Curriculum: Do Core Teaching Materials Do the Job?, *Journal of Business Ethics*, 51, 53–63.

Borkowski, S. C. and Ugras, Y. J. (1998). Business Students and Ethics: A Meta-Analysis', *Journal of Business Ethics*, 17, 1117–1127.

Bradbury, H. (2003). Sustaining inner and outer worlds: A whole-systems approach to developing sustainable business practices in management, *Journal of Management Education*, 27(2), 172-187.

Brown, H. S., M. de Jong and Levy, D.L. (2009). Building Institutions Based on Information Disclosure: Lessons from GRI's Sustainability Reporting, *Journal of Cleaner Production*, 17(6), 571-580.

Carroll, AB (1991): "The Pyramid of Corporate Social Responsibility. Toward the Moral Management of Organisational Stakeholders, *Business Horizons*, 7, 39-48.

Carroll, A.B. (1999). Corporate Social Responsibility-Evolution of a Definitional Construct, *Business & Society*, 38, 268-295.

Ceulemans, K., Prins, D. M., Cappuyns, V., and Coninck, D. W. (2011). Integration of sustainable development in higher education's curricula of applied economics: Large scale assessments, integration strategies and barriers, *Journal of Management & Organization Special Issue of Educating for Sustainability and CSR: What is the role of business schools*, 17(5), 621-640

Christensen, L. J., Peirce, E. Hartman, L. P., Hoffman, W. M., and Carrier, J. (2007). Ethics, CSR, and sustainability education in the Financial Times Top 50 Global Business Schools: Baseline data and future research directions, *Journal of Business Ethics*, 73, 347-368.

Cowton, C. J. and J. Cummins (2003). Teaching Business Ethics in UK Higher Education: Progress and Prospects, *Teaching Business Ethics*, 7, 37-54.

Cox, P., Brammer, S. and Millington, A. (2004). An empirical examination of institutional investor preferences for corporate social performance, *Journal of Business Ethics*, 52(1), 27-43.

Davis, K. (1973). The case for and against business assumption of social responsibilities, *Academic. Management Journal*, 16, 312-322.

Deale, C., Nichols, J., and Jacques, P. (2009). A Descriptive Study of Sustainability Education in the Hospitality Curriculum, *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 21 (4), 34-42.

Dentchev, N. (2005). Corporate social performance: as business strategy, *Journal of Business Ethics*, 55, 395-410.

Derry, R. (1989). An Empirical Study of Moral Reasoning, *Journal of Business Ethics*, 8, 855–862.

Deshpande, S. P., Joseph, J. and Maximow, V. V. (2000). Perceptions of Proper Ethical Conduct of Male and Female Russian Managers, *Journal of Business Ethics*, 24(2), 179–183.

Donaldson, T. and Preston, L. E. (1995). The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence and Implications, *Academy of Management Review*, 20(1), 65–91.

Down, L. (2006). Addressing the challenges of mainstreaming education for sustainable development in higher education, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 7(4), 390-399.

Drucker, P. (1984). The new meaning of corporate social responsibility, *California Management Review*, 2(26), 53-63.

Ekin, M. G. S. (Atakan) and Tezo˘lmez, S. H. (1999). Business Ethics in Turkey: An Empirical Investigation with Special Emphasis on Gender, *Journal of Business Ethics*, 18, 17–34.

Elias, R. F. (2004). An Examination of Business Students' Perception of Corporate Social Responsibilities Before and After Bankruptcies, *Journal of Business Ethics*, 52, 267–281.

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business, *Environmental Quality Management*, 8(1), 37-51.

Ergeneli, A. and Arikan, S. (2002). Gender Differences in Ethical Perceptions of Sales people: An Empirical Examination in Turkey, *Journal of Business Ethics*, 40, 247–260.

Fien, J. (2002). Advancing sustainability in higher education, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 3(3), 243-253.

Fitch, H. G. (1976). Achieving Corporate Social Responsibility, *Academy of Management Review*, 1(1), 38–46.

Foran, T. (2001). Corporate Social Responsibility at Nine Multinational Electronics Firms in Thailand: a Preliminary Analysis, report to the California Global Corporate Accountability Project, Nautilus Institute for Security and Sustainable Development, Berkeley, CA.

Frederick, W., Post, J., and Davis, KE. (1992). *Business and Society, Corporate Strategy, Public Policy, Ethics*, 7th edition. McGraw-Hill, London.

Friedman, M. (1970). The social responsibility of business is to increase its profits, *The New York Times Magazine*, September, 13.

Fuller, T. and Tian, Y. (2006). Social and Symbolic Capital and Responsible Entrepreneurship: An Empirical Investigation of SME Narratives, *Journal of Business Ethics*, 67, 287–304.

Garriga, E. and Mele, D. (2004). Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory, *Journal of Business Ethics*, 53 (1–2), 51–71.

Ghoshal, S. (2005). Bad Management Theories Are Destroying Good Management Practices, *Academy of Management Learning & Education*, 4(1), 75–91.

Giacalone, R. A. and Thompson, K. (2006). Business Ethics and Social Responsibility Education: Shifting the Worldview, *Academy of Management Learning & Education*, 5(3), 266–277.

Gioia, D. A. and Thomas, J. B. (1996). Institutional Identity, Image, and Issue Interpretation: Sense making during Strategic Change in Academia *Administrative Science Quarterly*, 41(3), 370–403.

Goodell, G. (1972). Social responsibility and the profit motive, *Business Society*, 1(13), 23-28.

Gray, R. (2001). Thirty years of social accounting, reporting and auditing: What (if anything) have we learnt?, *Business Ethics: A European Review*, 10(1), 9–15.

Gray, R. (2002). The social accounting project and Accounting, Organisations and Society: Privileging engagement, imaginings, new accountings and pragmatism over critique?, *Accounting, Organisations and Society*, 27(7), 687–708.

Gumport (2000) Gumport, P. J. (2000). Academic Restructuring: Organizational Change and Institutional Imperatives. *Higher Education* 39, 67–91.

Haden, SS., Oyler, PH., and Humphreys, JH. (2009). Historical, practical and theoretical perspectives on green management: an exploratory analysis, *Management Decision*, 47(7), 1041-55.

Hart, S. and Ahuja, G. (1996). Does it pay to be green? An empirical examination of the relationship between emission reduction and firm performance, *Business Strategic Management and the Environment*, 5, 30-37.

Hartman, L. and Hartman, E. (2005). How to Teach Ethics: Assumptions and Arguments, *Journal of Business Ethics Education*, 1, 165–212.

Hillman, AM. and Keim, G. (2001). Shareholder value, stakeholder management, and social issues: What's the bottom line?, *Strategic Management Journal*, 22, 125-139.

Hopkins, M. (2003). *The Planetary Bargain – CSR Matters*, Earthscan, London.

Husted, B. W. and Allen, D. B. (2000). Is It Ethical to Use Ethics as Strategy?, *Journal of Business Ethics*, 27, 21-31.

Idowu, S.O. (2008). An empirical study of what institutions of higher education in the UK consider to be their corporate social responsibility, *Environmental Economics and Investment*, 263–273.

Jones, TM. (1980). Corporate social responsibility revisited, redefined, *California Management Review*, 22(2), 59–67.

Kashyap, R., Mir, R. and Iyer, E. (2006). Toward Responsive Pedagogy: Linking Social Responsibility to Firm Performance Issues in the Classroom, *Academy of Management Learning & Education*, 5(3), 366–376.

Kevany, K. D. (2007). Building the requisite capacity for stewardship and sustainable development, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 8(2), 107-122.

Khoury, G., Rostami, J., and Turnbull, JP. (1999). *Corporate Social Responsibility: Turning Words into Action*, Conference Board of Canada, Ottawa.

Kilcullen, M and Kooistra, JO. (1999). At least do no harm: sources on the changing role of business ethics and corporate social responsibility, *Services Review* 27(2), 158–178.

Knights, D. and O’Leary, M.. (2006). Leadership, Ethics and Responsibility to the Other, *Journal of Business Ethics*, 67(2), 125–137.

Kolodinsky, RW, Madden, TM, Zisk, DS and Henkel, ET. (2010). Attitudes about Corporate Social Responsibility, Business Student Predictors, *Journal of Business Ethics*, 91(2), 167.

Laämsaä, A-M. and Sintonen, T. (2001). A Discursive Approach to Understanding Women Leaders in Working Life, *Journal of Business Ethics*, 34, 255–267.

Lathos, G. P. (2001). The Boundaries of Strategic CSR, *Journal of Consumer Marketing*, 18, 595-630.

Lopez, Y. P., Rechner, P. L. and Olson-Buchanan, J. B. (2005). Shaping Ethical Perceptions: An Empirical Assessment of the Influence of Business Education Culture, and Demographic Factors, *Journal of Business Ethics*, 60, 341–358.

Lourdel, N., Gondran, N., Laforest, V., Debray, B. and Brodhag, C. (2007). Sustainable development cognitive map: a new method of evaluating student understanding, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 8(2), 170-182.

Luthar, H. K. and Karri, R. (2005). Exposure to Ethics Education and the Perception of Linkage Between Organizational Ethical Behavior and Business Outcomes, *Journal of Business Ethics*, 61, 353–368.

Mason, E. S. and Mudrack, P. E. (1996). Gender and Ethical Orientation: A Test of Gender and Occupational Socialization Theories, *Journal of Business Ethics*, 15, 599–604.

(Van) Marrewijk, M. (2003). Concepts and definitions of CSR and corporate sustainability: between agency and communion, *Journal of Business Ethics*, 44, 95-105.

Mathews, M. (1997). Twenty-five years of social and environmental accounting research, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 10(4), 481–531.

McGuire, J., Sundgren, A., and Schneeweis, T. (1988). Corporate social responsibility and firm financial performance, *Academic Management Journal*, 4(31), 854-872.

McWilliams, A. and Siegel, D. (2000). Corporate social responsibility and financial performance: correlation or misspecification?, *Strategic Management Journal*, 21, 603–609.

McWilliams, A. and Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: a theory of the firm perspective, *The Academy of Management Review*, 26(1), 117–127.

Melewar, T. C. and Akel, S. (2005). The Role of Corporate Identity in the Higher Education Sector A Case Study, *Corporate Communications: An International Journal*, 10(1), 41–57.

Mitchell, R.K., Agle, B.R., and Wood, D.J. (1997). Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts, *Academy of Management Review*, 22(4), 853-886.

Montgomery, D.B. and Ramus, C.A. (2011). Calibrating MBA job preferences for the 21st century, *Academy of Management Learning & Education*, 10 (9), 26.78.

Moon, J. and Matten, D. (2004). Corporate Social Responsibility Education Europe, *Journal of Business Ethics*, 54, 333.

Moon, J. and Orliczky, M. (2011). Corporate social responsibility and sustainability education: a trans-Atlantic comparison, *Journal of Management & Organization Special Issue of Educating for Sustainability and CSR: What is the role of business schools?*, 17 (5), 583-563.

Moore, J. (2005). Seven recommendations for creating sustainability education at the university level, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 6(4), 326-399.

Mueller, M. (2009). The Contribution of Environmental and Social Standards Towards Ensuring Legitimacy in Supply Chain Governance, *Journal of Business Ethics*, 89, 509-523 .

Nejati, M., Shafaei, AZ., Salamzadeh, Y., and Daraei, M. (2011). Corporate social responsibility and universities: A study of top 10 world universities' websites, *African Journal of Business Management*, 5(2), 440-447.

Okoye, Ad. (2009). Theorising Corporate Social Responsibility as an Essentially Contested Concept: Is a Definition Necessary?, *Journal of Business Ethics*, 89, 613-627.

Cowton, C. J. and Cummins, J. (2003). Teaching Business Ethics in UK Higher Education: Progress and Prospects, *Teaching Business Ethics*, 7, 37-54.

Owen, D. (2008). Chronicles of wasted time? A personal reflection on the current state of, and future prospects for, social and environmental accounting research, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 21(2), 240-267.

Palazzo, G.S. and Scherer, A. G. (2007). Towards a Political Conception of Corporate Responsibility: Business and Society Seen from a Habermasian Perspective, *Academy of Management Review*, 32(4), 1096-1120.

Pamies, S. D., Domingo, M., and Figueras, R. N. (2011). Corporate social responsibility in management education: current status in Spanish universities, *Journal of Management & Organization Special Issue of Educating for Sustainability and CSR: What is the role of business schools?*, 17, 604-620.

Parker, L .D. (2005). Social and environmental accountability research: A view from the commentary box, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 18(6), 842-860.

Pfeffer, J. (2005). Producing Sustainable Competitive Advantage Through the Effective Management of People, *Academy of Management Executive*, 19(4), 95-108.

Piacentini, MG., MacFadyen, L., and Eadie, DR. (2000). Corporate social responsibility in food retailing. *International Journal of Retail and Distribution Management*, 28(10), 459-469.

Posch, A., and Steiner, G. (2006). Integrating research and teaching on innovation for sustainable development, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 7(3), 243-253.

Porter, M. E. and Kramer, M. R. (2006). Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility, *Harvard Business Review*, 84(12), 78–92.

Rahman, B. A. and Mahmood, M. (2009). Corporate social reporting (CSR) in emerging economies: a review and future direction, *Accounting in Emerging Economies Research in Accounting in Emerging Economies*, 9, 119–143.

Rossouw, D. (2002). Three Approaches to Teaching Business Ethics Teaching, *Business Ethics*, 6, 411–433.

Ruegger, D. and King, E. W. (1992). A Study of the Effect of Age and Gender Upon Student Business Ethics, *Journal of Business Ethics*, 11, 179–186.

Rusinko, C. A. (2010). Integrating sustainability in higher education: A generic matrix, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 11(3), 250-259.

Salmaus, S. (1987). Suddenly business schools tackle ethics, *New York Times, Education Life*, 2, 64-6 & 68-9.

Savitz, A.W and Weber, K. (2007). The sustainability sweet spot, *Environmental Quality Management*, 17(2), 17–28.

Schimmel, K., Motley, D., Racic, S., Marco, G. and Eschenfelder, M.(2010). The importance of university web pages in selecting a higher education institution, *Research in Higher Education Journal*, 9, 1–16.

Sims, R. (2000). Teaching Business Ethics: A Case Study of an Ethics Across the Curriculum Policy, *Teaching Business Ethics*, 7, 69–86.

Weber, J. (1990). Measuring the Impact of Teaching Ethics to Future Managers, *Journal of Business Ethics*, 9, 183–190.

Sims, R. R. and Felton, E. L. Jr. (2006). Designing and Delivering Business Ethics Teaching and Learning, *Journal of Business Ethics*, 63(3), 297–312.

Sims, R. and Brinkmann, J. (2003). Business Ethics Curriculum Design: Suggestions and Illustrations, *Teaching Business Ethics*, 7, 69–86.

Smith, N. C. (2003). Corporate Social Responsibility: Whether or How?, *California Management Review*, 45(4), 52–76.

Smith, A. D. (2007). Making the Case for the Competitive Advantage of Corporate Social Responsibility, *Business Strategy Series*, 8 (3), 186-195.

Sohn, H. F. (1982). Prevailing Rationales in the Corporate Social Responsibility Debate, *Journal of Business Ethics*, 1(2), 139–144.

Sparkes, R. and Cowton, C. (2004). The Maturing of socially responsible investment: A Review of the developing link with corporate social responsibility, *Journal of Business Ethics*, 52(1), 45-57.

Stensaker, B. (2007). The Relationship between Branding and Organizational Change, *Higher Education Management and Policy*, 19 (1), 13-29.

Stubbs, W. and Schapper, J. (2011). Two approaches to curriculum development for educating for sustainability and CSR, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 12(3), 259 – 268.

Vance, S. (1975). Are socially responsible firms good investment risks?, *Management Review*, 64, 18-24.

Verschoor, C. (2005). Is there a financial value in corporate values?, *Street Fin. Mont.* 1(87), 17-18.

Vogel, D. (1987). Could an Ethics Course have kept Ivan from going bad?, *Wall Street Journal*, 27, 24.

Weber, K. and Savitz, A.W (2007). The sustainability sweet spot, *Environmental Quality Management*, 17(2), 17–28.

Whetten, DA., Rands, GP., and Godfrey, P. (2002). What are the responsibilities of business to society?, In *Handbook of Strategy and Management*, Pettigrew AM, Thomas H, Whittington R (edition). Sage: London. 373–408.

Windsor, D. (2006). Corporate Social Responsibility-Three Key approaches, *Journal of Management Studies*, 43, 93-114.

Woodward, C. (1999). Key Opportunities and Risks to New Zealand's Export Trade from Green Market Signals, final paper, Sustainable Management Fund Project 6117, New Zealand Trade and Development Board, Auckland.

Wright, J. (2003). Introducing sustainability into the architecture curriculum in the United States, *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 4(2), 100-105.

Zenisek, TJ. (1979). Corporate social responsibility: a conceptualization based on organizational literature, *Academy of Management Review*, 4(3), 359–368.

Διαδικτυακές Πηγές

<http://www.exed.hbs.edu/programs/csr/objectives.html>

http://www.educationuk.org/pls/hot_bc/bc_subject_zone.page_pls_related_articles?x=172434929905&y=0&a=0&p_subj_id=9&p_subzone_id=84

<http://www.nottingham.ac.uk/business/ICCSR/research.php?c=7>

http://www.insead.edu/discover_insead/environment_policy/index.cfm

<http://www.istud.it/en/default.aspx>

<http://zewtest.zew.de/en/daszew/daszew.php3?mi=ZEW>

http://uk.cbs.dk/research/departments_centres/institutter/cbscsr/menu/research_profile

<http://www.unglobalcompact.org>

<http://www.unprme.org/>

<http://www.unep.org/training>

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S000768139190005G>

[http : agency. Osha. Cu Int / publications/ factsheets/facts11/](http://agency.osha.europa.eu/publications/factsheets/facts11/)

<http://www.alter.be/socialresponsibility/people/marcher/end/display Person>

<http://www.bsr.org/BSRResources/IssueBriefDetail.cfm?DocumentID=48809>

http://brunnen.shh.fi/portals/studymaterial/2009-2010/helsingfors/foretagandechforetagsledning/1819/material/handouts/FriedmanThe_Social_Responsibility.pdf

http://circa.europa.eu/irc/empl/csr_eu_multi_stakeholder_forum/info/data/en/CSR%20Forum%20final%20report.pdf

<http://www.cdforum.com/research/icsrhts.doc>

http://www.csrhellas.org/csr_last2/portal/newsletter/old/issue13/newsletter.html

http://www.csrhellas.org/portal/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=195&Itemid=151&lang=#05

http://www.csrhellas.org/portal/index.php?option=ozo_content&lang=&perform=view&id=1338&Itemid=149

http://www.csrhellas.org/portal/images/stories/files/Guide_definitive.pdf

http://www.csrpolicies.org/CSRRoleGov/CSR_Issue/csr_issue.html

<http://www.csrwire.com/page.cgi/about.html>

http://www.dti.gov.uk/companies_bill/part2.pdf

<http://www.ecosmes.net/cm/navContents?l=EL&navID=ipp&subNavID=1&pagID=1>

<http://www.ethicalperformance.com/bestpractice/archive/1001/introduction.html>

<http://www.ethicsinaction.com/whatiscsr/qanda.html>
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/csr/csr_whatiscsr.htm
http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-dial/csr/pdf2/013-GOVNAT_United-Kingdom_UK_011221_en.pdf
<http://www.iblf.org/csr/csrwebassist.nsf/content/g1.html>
http://www.iccwbo.org/uploadedFiles/ICC/static/B_in_Society_Booklet.pdf
www.ifc.org
<http://www.kcl.ac.uk/schools/sspp/education/courses/masters/apel.html>
<http://www.khbo.be/~lodew/Cursussen/4eingenieurCL/The%20Global%20Business%20Responsibility%20Resource%20Center.doc>
<http://www.oecd.org/dataoecd/56/36/1922428.pdf>
http://www.oecd.org/department/0,3355,en_2649_34889_1_1_1_1_1,00.html
<http://www.qne.gr/>
http://www.sev.org.gr/online/read.asp?In=/Temos/In/sev_axies_theseis.pdf&lang=gr
http://www.titan.gr/UserFiles/File/media_kit/sxetika_oikoumeniko_sumfwno.pdf
<http://www.unglobalcompact.org/Issues/index.html>
<http://www.csreurope.org/>
www.csrhellas.org
www.cepnyc.org
www.ebeth.gr
www.innovestgroup.com
www.irrc.org
www.jupiteronline.co.uk
www.unglobalcompact.org
[http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0681/com_com\(2011\)0681_el.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0681/com_com(2011)0681_el.pdf)
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=331&langId=el>
http://www.imagine.ca/content/media/team_canada_china_paper.asp?section=media
http://strategis.ic.gc.ca/epic/internet/incsr-rse.nsf/vwGeneratedInterE/h_rs00094e.html